

21. Yüzyıla Taşıdığımız Sorun: Siyasal Yozlaşma -Teori ve Türkiye Örneği-

Cemal Fedayi*

"İktidar yozlaşmaya meyillidir, mutlak iktidar mutlak yozlaşmaya meyillidir."

Lord Acton

"-Yoksa bir çırpıda büyük bir para mı kazanmak istiyorsun?"

-Evet, büyük bir para!"

Suç ve Ceza'dan

"Servet iki yoldan elde edilir: Üretim ve soygun."

Bertrand Russell

1. Giriş

Siyasal yozlaşma, daha dar anlamda yolsuzluk, insanlık tarihi boyunca varolan bir olgudur. Şaylan, yolsuzlukların tarihinin devlet kurumunun tarihi kadar eski olduğunu belirtmektedir.¹ Gerçekten de siyasal yozlaşma örnekleri, yönetim şekli ne olursa olsun her ülkede ve her zamanda varlığını sürdürmüştür. Fakat bazı zamanlarda ve bazı ülkelerde fazla, bazılarında az olmuştur. Yozlaşmanın sifira indirildiği ise görülmemiştir. Şu da bir gerçektir ki, yozlaşmanın olduğu her yerde yozlaşmaya karşı mücadele edenler de varolmuştur...

Modernleşme ile birlikte yozlaşma türlerinde de değişiklik olmuş, yeni türler icad olunmuştur. Son zamanlarda küreselleşme olgusuyla yozlaşma ve yolsuzluklar da küresel bir boyut kazanmıştır.

Türkiye'de de son yıllarda yozlaşma üzerinde sıklıkla durulmuş, özellikle medyada, her alanda yaşanan yozlaşmalarla ilgili haberlerin yoğunluğunda büyük bir artış görülmüştür. Yozlaşma olaylarının artmasıyla birlikte "temiz toplum" ve "temiz siyaset" talepleri de yükselmeye başlamıştır.

Biz bu çalışmamızda siyasal yozlaşma olgusu ve bu olgunun Türkiye'deki durumu üzerinde duracağız. Konu öncelikle teorik açıdan incelenecek ve daha sonra Türkiye'deki durum

ele alınacaktır. Çalışmanın kapsamı, bilgi kitliği/gizlenmesi ve ayrıntıya girmenin çok önemli olmadığı göz önünde tutularak somut yozlaşma örnekleri incelenmemiştir. Ancak yeri geldikçe genel olarak somut olaylar üzerinde de durulmuştur.

2. Siyasal Yozlaşma

A. Siyasal Yozlaşma Kavramı

İngilizce'de; siyaset adamları ya da kamu yöneticilerinin normları ihlal edici (hukuki, kültürel ya da ahlaki normları), gayri meşru, uygunsuz, kötü ve haksız davranış ve eylemlerini ifade etmek üzere "corruption" kelimesi kullanılmaktadır. Türkçe'de bu sözcüğün tam karşılığı bulunmamakta, yukarıda nitelikleri belirtilmeye çalışılan davranış ve eylemler rüşvet, irtikap, ihtilas vb. sözcüklerle nitelenmektedir. Hukuk tekniği açısından yararlı olan bu farklılaştırma, buradaki ele alış açısından fazla bir anlam ifade etmemektedir. Kavram hakkında bu değerlendirmeyi yapan Şaylan, genel bir kavram olarak "yolsuzluk" kelimesini önermekte ve bu kavramın içeriği olarak da rüşvet, ihtilas, irtikap vb. eylemleri kabul etmektedir.²

"Corruption" sözcüğü Oxford English Dictionary'de şu şekilde tanımlanmaktadır: "Kamu görevlerinin yürütülmesinde rüşvet veya menfaat sağlama yoluyla dürüstlüğü yitirmesi veya dürüstlükten sapma; özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında rüşvetin mevcut olması"

* Hacettepe Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Öğrencisi.

Berkman, "yolsuzluk" kavramını şu şekilde tanımlamıştır: "Kamu görevlisinin maddesel ve maddesel olmayan çıkarlar için yetkisini yasal düzenlemelere aykırı bir biçimde kullanmasıdır." Berkman'a göre yolsuzluğun üç temel ögesi bulunmaktadır: Yetki, yetkinin kuraldışı kullanımı ve çıkar.³

Çulpan ise "yolsuzluk" kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: "Kamu görevlilerinin yapılmaması gereken işlemleri yapmaları ya da yapmaları gereken işlemleri çabuklaştırmaları karşılığı çıkar sağlamalarına yolsuzluk demektir. Bu genel deyim, rüşvet, zimmete para geçirme, irtikap, memuriyet ve mevkiin nüfuzunu kötüye kullanma ve memuriyet vazifelerini yapmama gibi dürüstlük ve ahlâk kurallarına aykırı davranışların tümü için kullanılmaktadır."⁴

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi siyasal yozlaşma olgusu, İngilizce literatürde corruption kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu bağlamda Bayley, siyasal yozlaşmayı (corruption) şu şekilde tanımlamaktadır: "Özellikle rüşvet fiili ile çok yakından ilişkili olan siyasal yozlaşma, şahsî menfaat sağlama çabasının bir sonucu olarak yetkinin kötüye kullanımını ifade eden bir terimdir. Şahsi menfaatin parasal olması gerekmez."⁵

Nye tarafından ise şöyle bir tanım önerilmiştir: "Kamu görevlerinde, aile ya da yakınlık ilişkisi gibi özel nedenlerden dolayı parasal veya mevkisel bir çıkar sağlama davranışı; özel çıkar sağlama amacıyla çeşitli yollarla kuralların ihlâl edilmesi, örneğin nepotizm, kaynakların yanlış yönlendirilmesi ve benzeri şekillerde çıkar sağlama."⁶

M. Pinto-Duschinsky tarafından siyasal yozlaşma şu şekilde tanımlanmıştır: "Siyasal yozlaşma kamu otoritesinin rüşvet vb. gibi uygun olmayan özel çıkarlar için kötüye kullanımınıdır."⁷

Son olarak, Klaveren'in tanımı şöyledir: "Siyasal yozlaşma (corruption), bir kamu görevlisinin devletten ekstra bir gelir sağlama amacıyla yetkisini kötüye kullanması demektir."⁸

Kavramla ilgili olarak özetle şunları söyleyebiliriz: İngilizce'deki corruption kelimesi, özünde siyasal ve yönetsel yolsuzluk ve bo-

zulmaları barındırmakta olan geniş anlamı bir kelimedir. Fakat Türkçe'deki yolsuzluk kelimesi genel olarak yönetsel nitelikli yolsuzlukları ifade etmekte ve daha çok ekonomik çıkarı vurgulamaktadır. Corruption kelimesini yozlaşma diye çevirdiğimizde ise, günlük dildeki, herhangi bir alandaki (hukuk, iktisat, siyaset, ahlak, din, toplum, aile, eğitim...) bozulma anlaşılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı corruption kelimesini karşılamak üzere "siyasal yozlaşma" kelimesinin diğer kelimelere göre daha anlamlı olduğunu düşünüyoruz. Çünkü "siyasal" kelimesi geniş anlamda, siyasal durumları ifade etmesinin yanında yönetsel işlem ve eylemleri de içermektedir. Sonuç olarak siyasal yozlaşma kavramı, hem siyasal hem yönetsel alandaki yolsuzlukları ifade eden, ekonomik çıkar yanında ekonomik olmayan tüm çıkarları da içeren bir kavramdır diyebiliriz. Türkiye'de siyasal alan ve yönetsel alan arasındaki ilişkiyi düşündüğümüzde bu kavramın uygunluğu bir kez daha görülmektedir. Bilindiği gibi Türkiye'de yönetsel bir birim olan bakanlıkların başı olan bakanlar siyasî kişiliklerdir. Her bakan bir siyasal parti üyesidir aynı zamanda. Ayrıca çoğunlukla bakanlar parlamento üyesidirler. Son olarak, Türkiye'de parlamentonun hükümet ve idare üzerinde birçok yollardan etkisi bulunmaktadır. Siyasal yozlaşma kavramı daha tutarlı ve kapsayıcı olmasına rağmen literatürde henüz sıkça kullanılan bir kavram değildir. Literatürde ve kamuoyunda yolsuzluk kavramı daha sık kullanılmaktadır. Aslında yolsuzluk kavramı geniş anlamda kullanıldığında siyasal yozlaşma kavramının ifade ettiği anlamı da ifade edebilir. Bu nedenle, kullanım amacına ve yerine göre, yönetsel yozlaşmaların ötesini de içeren bir genişlikte kullanıldığında yolsuzluk kavramı da siyasal yozlaşma kavramıyla aynı anlamı ifade edebilir. Fakat biz bu çalışmamızda, yolsuzlukları da içermek üzere, geniş anlamıyla siyasal yozlaşma kavramını kullanacağız.

Aktan'ın siyasal yozlaşma tanımı da yukarıda verdiğimiz bağlamdadır. Aktan'a göre dar anlamda siyasal yozlaşma yolsuzluk anlamına gelmektedir. Geniş anlamda siyasal yozlaşma ise yolsuzluğu da içine alan geniş bir kavramdır. O'na göre geniş anlamda siyasal yozlaş-

manın tanımı şöyledir: "Siyasal karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları) 'özel çıkar' sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukukî, dinî, ahlakî ve kültürel normları ihlâl edici davranış ve eylemde bulunmalarına siyasal yozlaşma ya da politik yozlaşma adı verilir."⁹

Türkiye bağlamında düşündüğümüzde, "özel çıkar" ögesine "devlet çıkarı" ögesini eklemek sanırım anlamsız olmaz. Çünkü Susurluk kazasından ve Hizbullah operasyonlarından sonra görülmüştür ki, bir çok siyasal yozlaşma örnekleri "devlet çıkarı" bahanesinin arkasına saklanılarak gerçekleştirilmiştir...

Siyasal yozlaşma kavramının yakından ilişkili olduğu bir kavram da "siyasal ahlâk" kavramıdır. Siyasal ahlak genel olarak; siyasal karar alma sürecinde geçerli olan (ya da geçerli olması beklenen) değer yargılarının, örf ve adetlerin, normların ve kuralların oluşturduğu sistem bütünüdür. Siyasal yozlaşmayla ilişkisi ise şöyle kurulabilir: Siyasal ahlâkı bozucu davranış ve eylemler siyasal yozlaşma olarak adlandırılabilir.¹⁰ Siyasal yozlaşma kavramının güncel kullanımı ahlâkî (moral) kategori içindedir. Siyasi düşünce tarihinde önceleri siyasal yozlaşma kavramı bir siyasal formun orijinal şeklinin bozulması, daha kötü bir forma dönüşmesi şeklinde kullanılmaktaydı. Örneğin Aristo'ya göre Tiranlık, Krallığın bozulmuş bir şeklidir ve bu olgu bir 19. yüzyıl ansiklopedisinde siyasî yozlaşma (corruption in politics) olarak tanımlanmıştır.¹¹

Şüphesiz tarih boyunca değişik ahlâk ekolleri varolmuş ve her ekolün ayrı ahlak tanımı olmuştur. Biz genel bir tanım vermeyi ve ayrıntıya girmemeyi tercih ediyoruz.¹² Tarih içindeki değişik ekollere rağmen günümüzde genel kabul görmüş, evrensel siyasal ahlâk ilkeleri mevcuttur. Selçuk bu bağlamda, her devlette/görevlerde, görevlilerin uyması gereken ilkeleri şu şekilde tespit etmiştir: 1. Dürüstlük, 2. Yansızlık, 3. Disiplin, 4. Sadakat, 5. Kamu görevlerinde süreklilik, 6. Kamu görevinin yerine getirilmesinde özgürlük ve barışın sağlanması, 7. Saygınlığın korunması.¹³

Siyasal yozlaşma kavramı konusunda son olarak şunu belirtmek gerekir: Siyasal yozlaşma konusu çeşitli nedenlerle üzerinde az çalışma yapılmış bir konudur ve henüz oturmuş ve genel kabul görmüş bir kavramlaştırma çalışması yapılmış değildir. Esasen siyasal yozlaşma konusu; iktisadî, hukukî, ahlakî, siyasal, yönetsel, sosyolojik ve hatta psikolojik yönleri olan çok boyutlu bir konudur ve bu nedenle geniş bağlamda ele alınması gerekmektedir. Yine bu çok boyutluluktan ötürü disiplinler arası çalışmalar da gerekmektedir. Konu, yeni çalışmaları ve katkıları beklemektedir...

B. Siyasal Yozlaşmanın Özellikleri ve Fonksiyonları

Siyasal yozlaşmanın özellikleri genel olarak şöyle sıralayabiliriz: 1. Siyasal süreçte (devletin karar alma mekanizmasının cereyan ettiği yapı) ortaya çıkmaktadır. 2. Siyasal yozlaşma siyasal aktörlerin kendi aralarındaki siyasal mübadele içerisinde ortaya çıkmaktadır. 3. Siyasal yozlaşma ile karar verme yetkisine sahip olan siyasal aktörler kamusal yetkilerini mevcut yasa, norm ve ahlâk kurallarına aykırı olarak kullanmaktadırlar. 4. Yetkisini kötüye kullananlar kendilerine veya yakınlarına çıkar sağlamaktadırlar. 5. Siyasal yozlaşma genellikle gizlidir. Gizliliğin keşfedilme riski, siyasal yozlaşmanın piyasasına ve dolayısıyla fiyata yansımaktadır. 6. Siyasal yozlaşma zamanla toplumun tüm kesimlerine yayılma özelliği gösterir. 7. Siyasal yozlaşma nedeniyle demokratik kurumlar zaman içerisinde işlerliğini kaybeder. 8. Tüm devlet yönetim sistemlerinde (monarşi, oligarşi, demokrasi...) siyasal yozlaşma değişik boyutta ve türde mevcuttur. 9. Sosyo-ekonomik yapı ile siyasal yozlaşma arasında yakın bir ilişki mevcuttur.¹⁴

Modernleşmenin siyasal yozlaşmalar üzerindeki etkisini dört madde halinde açıklamak mümkündür: 1. Modernleşme ile birlikte sanayileşme hız kazanmaktadır. Sanayileşme yoluyla da toplumda yeni kaynaklar ve fırsatlar yaratılmaktadır. Toplum içinde ortaya çıkan birtakım yeni gruplar ve örgütler söz konusu kaynak ya da fırsatları kullanmak için siyasal karar alma sürecinde faal olmaya çalışmaktadırlar. Bu çabalar sonucunda siyasal yozlaş-

mada bulunmayı olası kılan etkileşimler giderek ağırlığını artırmaktadır. 2. Modernleşme ile birlikte toplumda geçerli değer ve norm sistemleri değişmekte; eski ve yeni normlar birbirleri ile zıtlama göstermektedir. Bu zıtlama ya da norm sisteminin çözülmesi yeni kaynak ve fırsatları gayri meşru yollardan kullanmayı meşrulaştırabilmektedir. 3. Modernleşme, toplumun her kesiminde hızlı bir değişmeyi içermektedir. Siyasal kurumlar kurallar (kanunlar, yönetmelikler vb.) sürekli olarak değişmekte ve sistemin biçimsel kontrol yapılarında boşluklar meydana gelmektedir. Dolayısıyla siyasal karar alma sürecinde rol alan aktörler bu boşluklardan yararlanmayı fırsat bilmektedirler. 4. Modernleşme ile birlikte hızlı nüfus artışı ve kentleşme olguları gündeme gelmektedir. Özellikle köyden kente göçlerin artması ile birlikte büyük kentlerde yeni fırsatlar ve yeni rantlar oluşmaktadır.¹⁵

Aktan; Rostow'un "gelişme dönemleri teorisini"ni siyasal yozlaşma açısından yorumlamış ve şu sonuca ulaşmıştır: Sosyo-ekonomik gelişme ile siyasal yozlaşma artışı arasında olumlu bir ilişki vardır. Rostow beş gelişme aşaması belirlemektedir: Geleneksel toplum, take-off'a geçiş, take-off, ekonomik büyüme ve kalkınma, refah toplumu. Aktan'a göre geleneksel toplum aşamasında siyasal yozlaşmanın varlığından ve yaygınlığından söz etmek doğru değildir. Takibeden iki aşamada siyasal yozlaşma sosyo-ekonomik gelişmeye paralel olarak düzenli bir şekilde artmaktadır. Siyasal yozlaşma ekonomik büyüme ve kalkınma aşamasında zirveye varmaktadır. Refah toplumu aşamasında kişi başına milli gelir düzeyi yükselmiş, sosyal refah ve sosyal güvenlik önemli ölçüde gerçekleştirilmiş, demokratik yapı ve kuruluşlar oturmuştur. Bu dönemde siyasal yozlaşmanın tür ve boyutlarında önemli ölçüde bir azalma gözlemlenebilmektedir. Toplumda eğitim ve kültür seviyesini artmış olması, demokratik yapı ve kurumların işlerlik kazanması, kamuoyu ve basının daha reaksiyoner olması siyasal yozlaşmaya sınırlama getirmektedir.¹⁶

Siyasal yozlaşmanın ve dar anlamıyla yolsuzluğun fonksiyonları denilince yaygın olarak akla gelen ve kabul edilen görüş, bu olguların

zararlı olduğu olgusudur. Siyasal yozlaşmanın zararlarını da üç başlık altında özetleyebiliriz: Siyasal yozlaşma öncelikle siyasal sistem ve yönetimin yozlaşmasına neden olur. Yozlaşma sürecinde devletin yasallığı ve saygınlığı zedelenir. Rüşvet ve benzeri yollarla her kapının açılması bir süre sonra yasaları anlamsız ve geçersiz kılacaktır ve sonuçta siyasal bunalımlar baş gösterecektir. Siyasal yozlaşmanın ikinci zararı kamu yönetiminin felce uğraması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Siyasal yozlaşma nedeniyle kamu yönetimi için öngörülen plan ve programlar aksamakta ve sapmaktadır. Zamanla verimlilik ve usallık kaybolmakta; topyekun kamu yönetimi acze düşmekte ve yönetimin yönetme kapasitesi düşmektedir. Son zamanlarda "yönetemeyen demokrasi" tartışmalarını bu bağlamda düşünmek gerekmektedir... Siyasal yozlaşmanın üçüncü zararı, kamu yönetiminin pahalılaşması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yozlaşma sürecinde vergi anlamını yitirmekte ve verilen rüşvetler kamu hizmetleri için ikinci bir ödeme şekline dönüşmektedir. Bunun gibi, ihalelerde yolsuzluklarda, örneğin rüşvetin miktarı ya ihale tutarına eklenerek ya da ihaleye konu olan malın niteliği düşürülerek çıkarılmakta, sonuçta her iki durumda da ihale kamuya pahalıya gelmektedir.¹⁷

Siyasal yozlaşmanın zararlı olduğuna dair bu yaygın görüşlere rağmen literatürde bazı yazarlar tarafından siyasal yozlaşmanın olumlu fonksiyonları olduğu yolunda görüşler ileri sürülmektedir. Siyasal yozlaşmanın bazı koşullarda siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmede işlevsel olabileceğini ileri süren düşünürler, büyük ölçüde toplumbilimci Merton'dan etkilenmişlerdir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Amerika'da, özellikle yerel yönetimlerdeki yozlaşma olaylarına değişik bir açıdan bakmaya çalışan Merton, yönetimin biçimsel yapılarının ve kurallarının sorunların çözümünde yetersiz kaldığı noktalarda yozlaşmanın işlevsel olabileceği savını ortaya atmıştır.¹⁸

Merton'un savı özetle şöyledir: Toplumsal ve yasal kurallara aykırı olmasına karşın siyasal yozlaşmanın varlığını sürdürmesi gizli bir işlevi gördüğünü göstermektedir. Diğer bir de-

yişle gereksinim duyulan belli işlevleri yerine getirecek biçimsel süreçler ve yapılar yoksa ya da yetersizse, bu işlevi görececek yapılar ve süreçler oluşmaktadır. Merton 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başları başlarında Amerikan yerel yönetimlerinde görülen siyasal yozlaşma olaylarını bu yaklaşım içinde incelemeye çalışmıştır.¹⁹

Bu görüşün önemli yazarlarından James C. Scott'a göre, istemlerin ve çıkarların duyurulabilmesi ve doyurulması olanakları biçimsel yapılar ve kurallar çerçevesinde kısıtlı ve yetersiz kalıyorsa, bireyler ya da kümeler öngörülme-ye etki biçimleri kullanmayı yeğleyebilmekte ve böylece bir bakıma doğal bir siyasal süreç oluşmaktadır. Siyasal yozlaşma istemlerin duyurulamadığı ve doyurulamadığı durumlarda şiddetin ortaya çıkmasına önlemektedir. Siyasal yozlaşma şiddete yeğlenmelidir.²⁰

Huntington'un görüşleri de buna yakındır.²¹ O'na göre, özellikle hızlı toplumsal-ekonomik değişim sürecinde yeni istemler, çıkarlar, kümeler ve güçler ortaya çıkmaktadır. Ancak, siyasal sistem, bu yeni istemlerin ve çıkarların biçimsel karar vericilere iletilmesi ve değerlendirilmesi için henüz yeterli kurallar ve süreçler oluşturmamıştır. Biçimsel karar vericiler yeni istemlere duyarlı da değildir. Böyle bir ortamda, bu kümeler olası etki kaynaklarını biçimsel kuralların öngörmediği biçimde kullanmak yoluna gidecektir. Siyasal yozlaşma bu bağlamda işlevsel ve geçerli bir seçenek olmaktadır. Çıkar kümeleri siyasal yozlaşma aracılığı ile istemlerini doyurabilme olanağı bulmakta, böylece bir anlamda "karar sürecine katılmakta" ve düzenin karşısı olacağına yandaş olmaktadır. Bu durum olası şiddet olaylarını da önlemektedir. Siyasal yozlaşma kendi başına reformun yerine geçebilir, reform ve siyasal yozlaşma da, ikisi birlikte devrimleri ikame edebilir.²²

Yine Huntington'a göre siyasal yozlaşmanın bazı türleri, partilerin güçlenmelerine yardımcı olmak suretiyle siyasal gelişmeye katkıda bulunabilir. Bu bağlamdaki görüşünü desteklemek için Huntington çeşitli azgelişmiş ülkelerden örnekler vermektedir.²³ Siyasal yozlaşma-siyasal parti gelişimi ilişkisine Theobald da değinmektedir.²⁴

Konuyla ilgili olarak görüş ileri süren diğer bazı yazarlara göre de siyasal yozlaşma; bir tür ulusal bütünleşmeye katkıda bulunmakta, siyasal istikrarsızlığı önlemekte, katılımı artırmaktadır. Ayrıca siyasal yozlaşma yoluyla; gelecekteki kesimler yönetim ile daha etkili bir ilişki kurabilmekte, görevliler ile vatandaşlar arasındaki uzaklık azalmakta ve ilişkiler yumuşamaktadır.²⁵

Siyasal yozlaşmanın ekonomik kalkınmaya olumlu etkide bulunacağını ileri süren görüş temelinde, kamu eliyle ekonomik kalkınmanın başarısız olacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu görüşe göre yolsuzluk yoluyla kaynaklar daha verimli olan özel kesime akmakta ve kalkınma hızlanmaktadır. Yine vergi kaçırmanın tüketim eğiliminin düşük, yatırım eğiliminin yüksek olması durumunda da yolsuzluk olumlu bir işleve sahip olacaktır.²⁶

Siyasal yozlaşmanın olumlu fonksiyonlarının olabileceğini ileri süren görüşler geçerliliği tartışılabilir varsayımlara dayanmaktadır. Kaldı ki siyasal yozlaşmanın bazı çok özel koşullarda olumlu etkisinin olabileceği düşünülebilir, siyasal yozlaşmanın kısa ve uzun dönem maliyeti olumlu etkilerinden daha fazladır ve tahrip edicidir. Siyasal yozlaşmanın bedeli çok yüksek olmaktadır ve özellikle azgelişmiş ülkeler bu bedeli ödeyecek durumda değildirler.²⁷ Konuya ekonomik açıdan yaklaşan Aktan'a göre de siyasal yozlaşma; her şeyden önce ekonomik kaynakların israf edilmesi, kamu kaynaklarının kötü dağılım ve kullanımı demektir. Ekonomide etkisizliğe yol açan siyasal yozlaşmayı bütünüyle bir sosyal maliyet olarak görmek mümkündür. Siyasal yozlaşma yoluyla devletten bir ekonomik transfer elde etmeye çalışan çıkar ve baskı gruplarının faaliyetleri milli ekonomiyi optimumdan saptırır.²⁸ Dünya Bankası'nca 1983 yılında hazırlanan bir rapora göre siyasal yozlaşma; hükümetlerin verimliliğini azaltmakta, halkın kamu yönetimine olan güvenini sarsmakta, verimsiz istihdama neden olmakta, rant kollama faaliyetlerine neden olmakta ve nihayet uyuşturucu ticaretine yol açmaktadır.²⁹

Olumlu fonksiyon yaklaşımını Türkiye açısından düşündüğümüzde Özal dönemindeki siyasal yozlaşma konusundaki bir argümanı ha-

tırlamak yerinde olur sanırım. O yıllarda bazı çevreler siyasal yozlaşma olgusuna "kara para aklama vb. şekillerde de olsa önemli olan ülkeye dövizin girmesidir, döviz girsün de nasıl girerse girsün..." şeklinde yaklaşmışlardı. Bu tür yaklaşımların ne tür olumsuz sonuçlar doğurduğunu, sonradan patlayan siyasal yozlaşma olaylarında açıkça gördük ve görmeye de devam ediyoruz...

Son yıllarda gündeme sıkça gelen konuların başında globalleşme olgusu gelmektedir. Genel globalleşmeye paralel olarak belirtmek gerekir ki, siyasal yozlaşma da globalleşmekte, global boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Özellikle sermayenin uluslararasılaşması ve çok uluslu şirketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte siyasal yozlaşma olgusu da küresel bir boyut kazanmıştır.³⁰ Türkiye gibi uluslararası uyuşturucu trafiğinin üzerinde bulunan ülkeler de uluslararası yozlaşmadan nasiplerini almaktadır.

C. Siyasal Yozlaşma Türleri

Yaygın olarak görülen siyasal yozlaşma türlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Rüşvet. 2. İrtikap 3. Zimmet ve İhtilas. 4. Adam Kayırmacılık (İltimas): a. Nepotizm (akraba kayırmacılığı), b. Kronizm (eş-dost kayırmacılığı), c. Siyasal Kollamacılık (Siyasal Kayırmacılık), 5. Patronaj ve Hizmetsiz Memuriyetlik, 6. Hizmet Kayırmacılığı, 7. Oy Ticareti ve Oy Satın Alma, 8. Lobicilik, 9. Rant Kollama, 10. Kamu Sırlarını Sızdırma ve Vurgunculuk, 11. Gönül Yapma, 12. Siyasal Manipülasyon: a. Aşırı vaatle bulunma ve yalan. b. Propaganda. c. Aşırı bilgi sunma. Kamu-oyuna aşırı ve kompleks bilgiler sunmak suretiyle halkın yasa dışı faaliyetleri anlamaması sağlanır. d. Gizlilik ve Örtbas: Max Weber'in "yasal gizlilik" hakkındaki şu sözleri konunun daha iyi anlaşılması için çarpıcı bir ifadedir: "*Yasal gizlilik kavramı bürokrasinin önemli bir keşfidir. Bürokrasi, hiçbir şeyi gizlilik kadar fanatik bir tarzda savunmaz.*" 13. İktidarın Kişiselleşmesi³¹...

D. Siyasal Yozlaşmanın Nedenleri

Şaylan'a göre, toplumda kaynak ve fırsatların eşit olarak dağıtılmamış olması ve eşit olmayan dağıtım biçiminin sürekliliğini sağlamak üzere kontrol kurumlarının ortaya çıkması si-

yasal ya da yönetsel yolsuzluğun temel nedeni olmaktadır. Toplumda eşit olmayan dağılımın ana kontrol kurumu devlettir ve bu kurum işlemini yürütmek için her düzeyde kaynakların ve fırsatların yaratılıp, dağıtılması sürecine karışmaktadır. Daha somut olarak belirtmek gerekirse, devlet kurumu adına karar alıp uygulayan siyasal ve yönetsel kadrolar mevcut toplumsal kaynak ve fırsatların kullanım biçimlerini güvence altında tutmaktan başka, bunlara ek olarak bir takım yeni kaynak ve fırsatlar yaratan girişimlerde de bulunmaktadır. Kontrol görevini görürken başkalarına olanak ve ayrıcalık sağlayanların buna karşılık sağladıkları ile orantılı bir takım rantlar talep etmeleri doğal olarak beklenebilir. Nitekim hemen hemen her ülkede devlet kurumu adına karar alıp uygulayan siyasetçi ya da yöneticilerin kendilerine bir takım çıkarlar sağlayan davranışlar içinde buldukları görülmektedir.³²

Kamu Tercih Okulu'na göre siyasal yozlaşmaların iki temel nedeni vardır: 1. Devletin, daha doğru bir ifadeyle devleti yönetenlerin güç ve yetkilerinin sınırlandırılmamış olması, 2. Siyasal süreçte rol alan aktörlerin (siyasetçiler, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları ve seçmenler) esasen kendi özel çıkarlarının peşinde koşmaları.³³

Bu anlayışa göre piyasadaki ekonomik mübadelelerde temel amaç kar maksimizasyonu, siyasal mübadelelerde ise temel amaç çıkar maksimizasyonudur. Bu bağlamda *seçmenler*; kamusal mal ve hizmetlerden elde edecekleri "fayda"yı, *siyasal partiler*; yeniden seçilebilmeyi garantilemek için "oy"larını, *bürokrasi*; makam, prestij vb. imkanları koruyabilmek için "bütçe"yi, *çıkarcı ve baskı grupları* ise; devletten elde edecekleri "transfer" ya da "rant"ları maksimize etmeye çalışırlar.³⁴

Erdoğan'a göre siyasal yozlaşmanın üç genel nedeni bulunmaktadır. Bunların başında, modern devletin özel iktisadî süreçlere müdahale etmesi, hatta iktisadî girişim ve mübadeleleri düzenlemeye ve manipüle etmeye çalışması ile, ulusal kaynakların önemli bir bölümünü kendi elinde tutması gelmektedir. İkinci olarak, modern devlet "refahı artırma ve yaygınlaştırma" amacıyla, gitgide daha fazla hiz-

met ve malı kollektif yoldan karşılama eğiliminde olmasıdır. "Refah" büyük ölçüde devlet faaliyetinin bir türevi olarak görüldüğü için, "devletçi refah"ın kapsamı gitgide genişlemektedir. O kadar ki, bugün, özel yoldan -üstelik daha etkin olarak- karşılanması mümkün olan birçok hizmet sırf devlet eliyle sunulduğu için "kamu hizmeti" sayılmaktadır. Üçüncü olarak, günümüzde siyaset pratiğini yönlendiren iki yanlış anlayış -"çoğulculuk" ve "sınırsız demokrasi" anlayışları siyasetin yozlaşmasının başlıca etkenleri arasında yer almaktadır.³⁵

Bu genel sebeplerden sonra, siyasal yozlaşmaya yol açan diğer nedenleri de şöylece sıralayabiliriz: 1. Toplumsal değişme süreci ve modernleşme. Bu konunun ayrıntılarına daha önce değinmiştik... 2. Kamu görevlilerinin maaşlarının yaşamlarını idame ettirmeye yetmeyecek düzeyde olması. 3. Toplumda eğitim ve kültür seviyesinin düşük olması. Bu bağlamda siyasal yozlaşma gelişmiş ülkelerden ziyade özellikle az gelişmiş ülkelerde yaygınlık göstermektedir. 4. Ülkenin hukuk sistemindeki belirsizlik ve boşluklar. Örneğin, yasalarda açık bir şekilde cezalandırılmayan veya yasada yer almakla birlikte cezaî müeyyidesi suçu caydırıcı nitelikte olmayan siyasal yozlaşma türleri yaygınlık gösterebilir. 5. Gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikler. Milli gelirden çok düşük oranda pay alan kimseler bir süre sonra çalışarak kazanmanın mümkün olmadığına inanmaya ve kısa yoldan para kazanma yollarını aramaya başlayabilir. 6. Modern demokrasi kültürünün yerleşmemiş olması. Öte yandan "pratoryanizm" (askerî müdahaleler) demokrasinin kesintiye uğratılmasında ve kamu kaynaklarının israf edilmesinde önemli rol oynar. 7. Enflasyon, toplumda spekülasyon kazanç peşinde koşmayı, vurgunculuğu ve köşe dönücülük gibi düşünce ve eğilimleri artırır. 8. Popülizm özellikle geleneksel toplumlarda ve gelişmekte olan ülkelerde siyasetçilerin oy avcılığı yapmakta uyguladıkları politikalarından birisidir.³⁶

3. Türkiye'de Siyasal Yozlaşma

A.Tarihi Durum

1. 1980 Öncesi Dönem

Teorik kısımda belirttiğimiz gibi siyasal yozlaşma olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Türk tarihini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Türklerin tarihinde de başlangıç devirlerinden beri başta rüşvet olmak üzere geleneksel siyasal yozlaşma türleri görülmekteydi. Türk tarihinin en eski yazılı belgelerinden olan Orhun yazıtlarında ve Divan-ı Lügat-it Türk'te rüşvetten bahsedilmektedir. İleriki dönemlerde, Selçuklular, Osmanlılar döneminde de rüşvet ve diğer siyasal yozlaşma türlerine rastlanmaktadır. Hatta yukarıda belirttiğimiz gibi Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde rüşvet olayları zulüm derecesine yükselmişti. Devlet bununla mücadele etmek için göreve yeni başlayan memurlara, rüşvet almayacağına dair Kur'an'a el bastırıp yemin ettiriyordu.³⁷

Bu geleneksel siyasal yozlaşma türleri Osmanlı'nın modernleşme çabalarına girişmesiyle çeşitlenmeye ve modern bir hal almaya başlamıştır. İttihat Terakki iktidarlarından itibaren milli bir burjuva sınıfı yaratma gayretlerine girişilmiştir. Bu gayretlerle birlikte siyasal yozlaşma olgusunda da nitelik ve nicelik olarak bir artış gözlenmiştir. Türköne'ye göre, milli burjuvazi yaratmaya, ne olursa olsun sermaye birikimi oluşturmaya çalışan İttihat Terakki erkânı, vurgun usulünü resmi politika olarak da benimsemiştir.³⁸

Cumhuriyet döneminde de esas itibarıyla milli bir burjuva yaratma gayretleri devam etti. 1950'li yıllardan başlayarak yaygınlaşan "Küçük Amerika olmak", "her mahallede bir milyon yaratmak" gibi sloganlar siyasal yozlaşmaların artışında etken olmuştur.³⁹ 1950'li yıllarda, özellikle KİT mallarının pazarlanması için belli kesimlere bayilik/acentalık dağıtılarak bu kesimlerin zengin edilmesi sağlanmıştır.

Ateş'e göre DP dönemi, salt bir yozlaşma dönemi değil, aynı zamanda "gelişme" ve çok daha önemli olarak "kabağünü kırma" dönemidir. Hızlı kentleşme ve hızlı sanayileşmenin ortaya çıkardığı toplumsal sorunlar, aslında da-

ha sonraki dönemlerin yozlaşmasının mikropolarını da taşımaktaydı.⁴⁰

Türkiye 1971'e dev gibi sorunlar ve inandırılması zor bir büyüme ile girdi. Fakat toplumsal talepler, ekonominin olanaklarının çok ötesindeydi. "Talepler" ile "ekonomik olanaklar" arasında öyle bir uçurum açılmıştı ki; kaçınılmaz olarak patlamalar ortaya çıkıyordu. 12 Mart ise ufak tefek rötuşlarla bu patlamayı engellemeyi başaramadı. 61 Anayasasının kimi özgürlüklerinin kısıtlanması, hak taleplerini durduramamıştı.⁴¹ Ve tarihin çarkları bu minval üzere Türkiye'yi 1980'lere kadar getirdi...

2. 1980 Sonrası Dönem

Türkiye'de siyasal yozlaşmaların nitelik ve nicelik itibariyle patlama denilecek derecede arttığı dönem, serbest piyasa ekonomisine girilen 24 Ocak 1980 sonrası dönemdir. Bu dönemin bir bakıma hazırlık ve geçiş dönemi sayılacak yılları 1980-83 arası yıllardır. Bu dönem liberal ekonomiye geçiş dönemidir. Başlama düdüğü 24 Ocak 1980'de çalınmıştır. 1983'te başlayan Anap iktidarları boyunca da siyasal yozlaşma olayları önü alınmaz bir dereceye yükselmiştir. Bir defa başlayan siyasal yozlaşma olayları diğer iktidarlara da sirayet etmiş ve bugünlere gelinmiştir. O dönemin Anap çevreleri, dönemlerinde artan yozlaşma olayları hakkında genellikle şu tür cevaplar vermektedirler: "Eskiden de yozlaşma olayları vardı fakat kapalı ekonomi dolayısıyla görünmüyordu, serbest piyasa ekonomisine geçilince gizlenen eski yozlaşmalar görünür duruma gelmiştir. Ayrıca, ekonomik faaliyetler artınca yozlaşmaların da artması doğaldır..."

Bu dönemde esas itibariyle toplumdaki değerler sistemi altüst olmuştur. Bu döneme kadar toplumda varolan değerler genel olarak şu özellikleri taşımaktadır: Kadercilik, kanaatkarlık, riskten, kişisel girişimcilik ve rekabetten kaçınmak, mükemmel ve adil olduğu düşünülen ilahî bir düzeni sürdürmek, yakın çevre dışındakilere güvensizlik, çalışmanın bir zorunluluk olarak görülmesi, günlük yaşayıp ileriye planlamayı gereksiz bulmak... Bu yeni dönemle birlikte toplumda varolan yerleşik değerler sisteminde de bir altüst oluş yaşanmıştır. Yeni dönemin değerler sistemi, özetle "köşe

dönmecilik" zihniyeti olarak adlandırılabilir. Kolay yoldan para kazanma ve bu amaç için her yolun mübah görülmesi bu zihniyetin temel özelliğidir.⁴² Bu zihniyeti, "Benim memurum işini bilir" yollu açıklamalar ve "Milletvekili arkadaşlarımız ikinci işlerini bozmasınlar"⁴³ gibi beyanlar en tepeden beslemiştir... Bu değerler zamanla toplumsal hayatın tüm alanlarında geçerli olmaya başladı...

Yeni dönemde ülke ekonomisindeki hızlı büyüme ve sanayileşme çabaları yeni kaynak ve fırsatlar yaratmıştır. Bu kaynak ve fırsatlardan yararlanma yarışı modern anlamda yeni türde siyasal yozlaşmaları gündeme getirmiştir. Örneğin, lobicilik, rant kollama ve hayalî ihracat türleri özellikle 1980 sonrasında yaygınlık kazanmıştır. Son yıllarda ise "banka boşaltma" türünden yeni türler gündeme gelmiştir. Yine sözkonusu dönemde, Aktan'ın da belirttiği gibi, bütçe dışı fonlar oluşturulması ve bu fonlar aracılığıyla ekonomik kalkınmayı artırma çabaları bazı olumsuz sonuçlar da ortaya çıkarmıştır. Parlamento denetimi dışındaki bütçe dışı fonlardan amaç dışı harcamalar yapıldığı basın ve kamuoyunda sıkça tartışılmıştır.⁴⁴

Fonlar hakkında yapılan bir araştırmaya göre; kamu maliyesi içinde ayrı bir malî sistem oluşturacak yaygınlık ve özellikteki bir fon sisteminin oluşturulmasının gerçek nedenleri öncelikle politik niteliktedir. Bu nedenlerden bazıları şöylece özetlenebilir: Bütçe ilkelerini ve güçler ayrımını ayak bağı olarak gören, yürütmeyi süper güçlerle donatan ve parlamentodan giderek bağımsızlaştıran bir kişisel yönetim anlayışının 1984 sonrası Türkiye'sine egemen olması; demokratik karar alma mekanizmalarından ve denetimden kaçışın bir siyasal yönetim üslubu durumuna getirilmesi, kumu yönetiminde merkezileşme eğilimi, ödüllendirme/cezalandırma düzeneğiyle ve günübirlik kararlarla, sermaye çevrelerinden siyasal yönetime gelebilecek tepkilerin bastırılması; *ANAP'ın partileşme sürecinin hızlandırılması ve yaşatılması*; istikrar programlarının anti-sosyal özünün dengelenmesi gayreti; becerikli ve seçeksiz siyasal yönetim imajının güçlendirilmesi; bütçe açıklarının gerçek boyutlarının maskeleyilmesi; ücret sisteminde dengesizlikler ya-

ratılarak yanlı/yansız personel imajının yaratılması...⁴⁵ Fon uygulamasının yanı sıra, teşvik politikaları ve özellikle ihracatı teşvik politikaları bu dönemde siyasal yozlaşmaların artmasına neden olan önemli etkenlerin başında gelmektedir. Hayalî ihracatlar furyası bu dönemin unutulmayan olaylarındanır...

Bu dönemin iktisat politikaları üretim ekonomisinden ziyade bir rant ekonomisinin doğmasına ve büyümesine neden olmuştur. Rant ekonomisi doğal olarak bir rantiyeye sınıfını doğurmuştur. Devletin ekonomi üzerindeki tasarruf alanı hala geniş boyutlarda olduğu için bu sınıf siyasal sistemle her zaman ilişki içinde bulunmuştur. *Rantiye sınıfının en önde gelen müşterisi devlettir.* Devlet bu dönemde tahvil ve hazine bonosu araçlarıyla sürekli bir iç borçlanmaya gitmektedir. Yine menkul kıymetler borsasının açılması ve henüz tam anlamıyla oturmamış olması bu sınıfın gelişmesine ve spekülatif faaliyetlerin olanak sağlamıştır...

Bu dönemde siyasal yozlaşma olaylarının en çok görüldüğü alanlardan biri de yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler kendilerine verilen yetkileri verimli bir şekilde kullanacakları yerde partizanca kullanmışlardır. İSKİ skandalı bu dönemin sembolleşmiş skandallarındanır... Ayrıca yerel yönetimlerce yaygınlaştırılan Belediye İktisadî Teşebbüsleri, yeni bir KİT uygulaması anlamına gelmektedir.

Siyasal yozlaşma olaylarının hızla artması ve bu olayların gelişen medya aracılığıyla kamuoyuna duyurulması sonunda zamanla siyasal sisteme ve adalet sistemine duyulan güveni sarsmıştır. Örneğin TÜSİAD tarafından 1990 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türk Siyasal Sistemine "pek güvenmem" ve "hiç güvenmem" diyenlerin oranı % 50,3'tür. "Çok güvenirim" diyenlerin oranı % 19,3; "oldukça güvenirim" diyenlerin oranı ise % 30,4'tür. Bu araştırmaya göre mahkemelere "pek güvenmem" ve "hiç güvenmem" diyenlerin oranı % 36,5'tir.⁴⁶ TÜGİAD tarafından 1993 yılında kendi üyeleri arasında yapılan anket sonuçlarında da, "Davamızın adil bir biçimde sonuçlandırıldığına inanıyor musunuz?" sorusuna "hayır" cevabı verenlerin oranı % 60,66'dır. Söz konusu araştırmaya göre genç işadamlarının % 54,4'ü Türk hukuk ve adalet sistemine gü-

venmemektedir.⁴⁷ Sistemin çeşitli unsurlarına olan güvensizlik zamanla rejime olan güveni sarsmaya başlamaktadır...

1980/90 arası dönemde ortaya çıkan siyasal yozlaşmaların temelinde, ekonomide kısmen liberalleşmeye gidilmesine rağmen siyasal sistemde liberalleşmeye gidilememesi yatmaktadır. Aslında bu dönem iktidarları siyasal irade olarak ekonomi ve siyasette liberalleşmeyi hedeflemişlerse de devletçi bir karşı cephenin aksi yöndeki çalışmalarına engel olamamışlardır. 1991'den sonra ise, DYP-CHP koalisyonlarının açtığı süreçte, gerek ekonomide gerekse siyasette başlatılmış/niyetlenilmiş olan liberalleşme süreci tersine dönmüştür. Her iki alanda da katı bir devletçilik uygulaması başlatılmıştır. Siyasal otorite ve denetim yetkisi sıkı bir şekilde merkezde toplanılmıştır. Siyasi iradenin ekonomik alan üzerindeki tasarruf alanı yeniden genişletilmiştir... Devletin üretici olarak etkinliği kısmen azalmışsa da ihale ve teşviklerin yanı sıra, devletin ekonomi üzerindeki artan orandaki kontrol/baskı mekanizmaları yoluyla, devletin iktisadî alandaki etkinliği yeniden artırılmıştır... Yine 1991 sonrası, özelleştirme ve demokratikleşme karşıtı cephe büyük güç kazanmıştır. Siyaset alanı büyük bir oranda merkezdeki atanmışların kontrolü altına girmiştir. Bürokrasinin her iki kanadı elindeki geniş yetkileri seçilmişlere devretmeye yanaşmamaktadır...

B. Türkiye'de Siyasal Yozlaşma Nedenleri

İlk bölümde, siyasal yozlaşmaların nedenleri konusunda belirtilenler Türkiye için de geçerlidir. Bizim bu başlık altında yapmaya çalıştığımız; ilk bölümde belirtilen nedenleri Türkiye açısından değerlendirmek ve Türkiye'ye özgü bazı siyasal yozlaşma nedenlerini ilave etmektir.

Hemen belirtmek gerekir ki 1980 sonrasında modernleşme ve ekonomik kalkınma olgusunda bir hızlanma gözlenmiştir. Bu olgular siyasal yozlaşmalara da neden olmuşlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi ekonomik liberalleşmeye rağmen siyasal sistem bu liberalleşmeye ayak uyduramamıştır. Ayrıca ekonomik liberalleşme de tam anlamıyla gerçekleştirilememiş, devletin hala önemli ve büyük bir ikti-

bürokrasi içinde verimli çalışmalar yerine yozlaşmaya, rekabet yerine çatışmaya neden olmaktadır. Kısa süreli iktidarlar nedeniyle de "kısa günün kârı" mantığıyla vurgunlar yapılmaktadır...

Bürokrasinin siyasallaşması, bürokrasinin bir parçasını oluşturan denetim organlarına da yansımakta ve sonuçta "yozlaşmaları önleyecek birimler" de yozlaşmaktadır. Böylece kısır bir döngü ortaya çıkmakta ve yozlaşma süreklilik kazanmaktadır. Başta teftiş kurulları olmak üzere tüm bürokratik denetim organları bürokrasinin siyasallaşması sürecinde siyasal iktidarların oyuncağı haline gelmekte, mevcut siyasal iktidarın hasımları üzerinde bir baskı aracına dönüşmektedir. 1998 yılının başlarında patlak veren Kalemler skandalında Sayıştay denetçileriyle ilgili olarak ortaya atılan iddialar⁴⁸ hazır bir örnek olarak önümüzde durmaktadır. Denetim mekanizmalarının ve yargının da yozlaşma sürecine dahil olması şu soruyu gündeme getirmektedir: "Et kokarsa tuzlanır, ya tuz kokarsa?"⁴⁹

Bürokrasinin siyasallaşmasının bir sonucu da meşruiyet ve hukuk anlayışının yozlaşması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bürokrasinin işlemlerine hakim olması gereken "kamu yararı" ve "hukuk devleti" ilkeleri yerine siyasallaşma sürecinde "partinin ideolojisi" geçmekte ve bu ideoloji temel meşruiyet kaynağı haline gelmektedir.⁵⁰

Heper'e göre, bürokrasinin *tümüyle* siyasallaşması süreci 1973 yılında kurulan CHP-MSP koalisyonu döneminde başlamış ve MC hükümetleri döneminde hızlanarak devam etmiştir.⁵¹ 1980 sonrası Anap iktidarları döneminde bürokrasinin siyasallaşması sürecinin hızı daha da artmıştır. Çünkü Anap, eski bir partinin devamı değildi ve partileşmesi gerekiyordu, bu nedenle bürokrasiye daha fazla kendi yandaşlarından eleman almak ihtiyacını duymuştur. Bürokrasinin siyasallaşması olgusu Anap iktidarlarından sonra iktidara gelen koalisyon hükümetleri döneminde ise katlanarak artmıştır. Koalisyon pazarlıkları adeta ganimet paylaşımına dönüşmüştür. KİT'ler ve kamu bankaları için kıran kırana pazarlıklar yapılmıştır. Sık sık hükümet değişiklikleri olduğu için de siyasallaşma ve akabinde gelen yoz-

laşma olgusu içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki, siyasal istikrarsızlık, siyasal yozlaşmalara yol açan en önemli etkenlerdendir. Siyasal istikrarsızlık ve siyasal yozlaşma arasında bir geri besleme ilişkisi de bulunmaktadır. Siyasal istikrarsızlık siyasal yozlaşmaya; siyasal yozlaşma da siyasal istikrarsızlığa neden olmaktadır... Bu noktada Heper'in şu uyarısını dikkate almak gerekir: Heper, kamu bürokrasisinin ileri derecede yozlaşmasının çoğulcu demokrasiyi istikrar ögesinden yoksun bırakacağını ve rejimin tehlikeye gireceği uyarısında bulunmaktadır...⁵²

Erdoğan, siyasal yozlaşmaların genel nedenlerine ilaveten Türkiye'ye özgü bazı nedenlerin de olduğunu söylemektedir. Bu nedenler şunlardır: 1. "Hikmet-i Hükümet" siyaseti: Bu anlayışa göre "devletin ve devletluların" yaptığı her işte bir hikmet vardır ve bu hikmetten sual olunmaz. Erdoğan'a göre bu anlayış Türkiye'de siyasetin "Devlet" in öncelikli amacına göre manipüle edilmesine zemin hazırlamakta ve bu amacın "gerektirdiği" her faaliyeti peşinen meşrulaştırmaktadır. Bu çerçevede, "Devlet" in güvenlik ve bekası için her şey mübah sayılmakta ve vatandaşlar tarafından sorgulanamayacağı kabul edilmektedir. Yine aynı nedenle, Türkiye'de siyaset, toplumsal ihtiyaçların teminiyle ve kamu yararının sağlanmasıyla çok ilgili değildir. 2. Siyasetin sosyolojisi yahut patrimoniyalizm: Türk siyaseti birtakım patrimoniyal unsurları içinde barındırmaktadır. Patrimoniyalizmde devlet yönetimi "hane halkı" yönetimine benzer. Bu durumda siyasî iktidar hanenin reisi -yani baba-, buna karşılık tebaa da aile efradı ve yakın akrabalar konumundadır. Türkiye'de patrimoniyal siyasetin sırf yöneticilerin iradî bir tercihi olmaktan çok, toplumsal kültürel dokusunun siyasete yansıyan bir yönü olarak görülmesi gerekir. 3. Resmi İdeoloji: Erdoğan'a göre Devletin bir resmi ideolojisinin bulunması onun kamu yararı amacından sapmasına neden olacağı açıktır. Çünkü Devlet topluma temel hizmetleri sunmaktan çok -veya en az onun kadar- kendisine biçtiği ideolojik misyonu gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir. Yine aynı ideoloji gereği kamu hizmetlerini vatandaşlara sunmada eşitlik ve tarafsızlık ilkesine göre

davranması zorlaşmaktadır. Son olarak resmî ideoloji devletin saydam olmasını önlemekte, bu da birçok etkinliğin gizlilik içinde yapılmasına neden olmaktadır.⁵³

Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, sivil/askeri bürokrasi tarafından "*devlet sırrı*" yaklaşımının çok geniş tutulması nedeniyle birçok yolsuzluk olayını ortaya çıkarmak üzere kurulan komisyonlar sonuca ulaşmamaktadır. Örneğin Susurluk bağlamında ortaya çıkan ilişkileri ortaya çıkarmak üzere kurulan Meclis Komisyonuna birçok devlet kuruluşundan istediği bilgi "*devlet sırrı*" ileri sürülerek verilmemiştir. Komisyonun raporunda belirtildiğine göre; Emniyet, Genelkurmay ve MİT, Komisyona istediği bilgileri vermemiştir. Söz konusu raporda bu durumun, vatandaşın devlete olan güvenini olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir.⁵⁴ Demokratik bir hukuk devletinde bürokrasinin milletin temsilcileri konumunda olan Meclis'ten bilgi saklaması anlaşılır bir olay değildir. Bu demokrasinin de hukukun da ilkelerine aykırıdır...

Türkiye'de siyasal yozlaşmaların nedenleri bağlamında belirtilmesi gereken bir olgu da, özellikle 1980 sonrasında, siyaset yapmanın pahalılaşması olgusudur.⁵⁵ 1980 sonrası gerek ekonomik kalkınmanın hızlanması, gerekse teşvik-vergi iadesi vb. uygulamaların yaygınlaşması siyaseti ekonomik açıdan cazip hale getirmiştir. Siyaset cazip bir alan haline gelince rekabet kızışmış ve seçim sürecinde büyük paralar dönmeye başlamıştır. Seçim harcamaları konusunda herhangi bir yasal sınırlama olmadığı için propaganda dönemlerinde harcanan paraların miktarı oldukça yüksek meblağlara ulaşmaktadır. Bu da siyaseti sadece zenginlerin bir uğraş alanı haline getirmektedir. Tabiatıyla seçim sürecinde harcadığı paraların karşılığı, daha doğrusu semeresi, seçildikten sonra alınmak istenmekte, bu da siyasal yozlaşmaların önünü açmaktadır. Bir de şunu eklemek gerekir: 1983 sonrasında *siyasal pazarlama* olgusunun gelişmesiyle birlikte propaganda dönemi yoğun bir siyasal reklam savaşına dönüşmekte ve bu reklamlar da profesyonel reklam ajansları tarafından yapıldığından, bu harcamalar partiler için yüksek bir maliyet kalemi haline gelmektedir. Artan gi-

derlere karşılık partilerin klasik gelir kalemleri olan üye aidatları ve devlet yardımı devrede kullak misali kalmaktadır. O zaman geriye bir tek yol kalıyor: Bağışlar. Bağışlar da yozlaşmaların kaynağıdır. Çünkü bağışlar sermaye/rantiye kesimi tarafından yapılmakta ve karşılığı fazlasıyla istenmektedir. Bu da sonuçta yolsuzlukları davet etmektedir...

Son olarak, medya-sermaye-siyaset ilişkilerinin aldığı yeni mahiyete de değinmek gerekiyor. 1980 sonrası siyaset gibi medya da kârlılık açısından cazip bir alan haline gelmiştir. Medya girilen yeni süreçte, meslekten gazetecilerin değil sermaye çevrelerinin eline geçmiştir. Bir işadamı aynı anda hem bir holdinge, hem bir bankaya, hem de çeşitli medya organlarına sahip olmuşlardır. Böyle bir üçlünün tek bir elde toplanması ise yozlaşmaları kaçınılmaz kılmaktadır. Sermaye çevreleri herhangi bir ticari iş gibi yaklaşmışlardır medya alanına. Ve diğer ticarî işlerinde olduğu gibi bu alanda da, kamu çıkarına değil kendi özel kârlarını maksimize etmeyi birincil hedef haline getirmişlerdir. Bu amaç da onları doğal olarak siyasî alanla ilişki kurmaya itmiştir.⁵⁶ Siyasal partiler de özellikle seçim propagandaları döneminde olmak üzere büyük bir atılım gösteren medyanın siyasal amaçları için aldığı önemli konumu görmüş ve onlar da medya alanına daha büyük bir oranda ilgi duymaya başlamışlardır. Her siyasal parti kendine yakın medya grubunu teşvik vb. yollarla desteklemiş, kendine yakın bir medya oluşturmaya gayret etmiştir. Bu da, bir taraftan medya alanında kutuplaşmayı ve çatışmayı bir yandan da siyasal yozlaşma olaylarını artırmıştır. Tarafların karşılıklı "besleme basın" iddiaları ayyuka çıkmıştır... Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, iyi niyetle kullanıldığında, son yıllarda teknolojik olarak iyice gelişmiş olan medya organları, siyasal yozlaşma olaylarının ortaya çıkarılması ve takibinde en önemli aktör olacaktır...

Bu noktada kısaca son günlerde Egebank bağlamında yürütülen "kasırga operasyonu"na değinmek gerekmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki bu operasyonlar sonucunda görülmüştür ki; medya organları bir "iletişim aracı" olmaktan çıkmış, siyaset ve ekonomi alanlarında at oynatan aktörler durumuna gelmişler-

dir. Bu da onları esas fonksiyonundan uzaklaştırmış, yolsuzlukların ve spekülasyonların odağı haline getirmiştir. Bu yeni konumunun doğal sonucu olarak medya, haber ve bilgi bulma/yayma işlevi yerine, haber ve bilgi saklama/saptırma fonksiyonunu üstlenmiştir...

C. Çözüm Önerileri ve Değerlendirme

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, içinde bulunduğumuz yıla gelinceye kadar siyasal yozlaşma olgusunun ulaştığı ileri ve tehlikeli boyut ya görülememiş ya da görüldüğü halde ihmal edilmiştir. Resmî/merkezi güçlerin *tehdit algılamalarında*, irtica ve terörün yanı sıra siyasal yozlaşma olgusunun da yer alması için 2000 yılını beklememiz gerekmiştir. Askerin başı olan Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanlığı seçiminden kısa bir süre önce kendisini ziyaret eden bir grup huzurunda yaptığı açıklamada, yolsuzlukların irticadan sonra ikinci derecede tehdit olduğunu söylemiştir. Polisin başı olan İçişleri Bakanı ise, yolsuzlukların birinci derecede tehdit olduğunu açıklamıştır.⁵⁷ Bu tür açıklamalardan ve kamu bürokrasisindeki bazı değişikliklerden sonradır ki, "paraşüt operasyonu" ve "kasırga operasyonu"... türünden operasyonlar başlayabilmiştir. Siyasal yozlaşma olgusunun tehdit algılamalarının ön sıralarına yerleşmesi, bu olguyla mücadele açısından önemli bir aşamadır.

Siyasal yozlaşmaların önlenmesi için öncelikle, siyasal yozlaşmaların *genel besleyici kanalları* olan terör, enflasyon ve siyasal istikrarsızlık konularında acil sonuç alıcı icraatlar gereklidir. Terörle mücadele, demokrasi ve hukuk sınırları içinde yapılmalıdır... Enflasyonun nedeninin ekonomik olmaktan çok siyasal olduğu yolunda yaygın iddialar bulunmaktadır. Bu nedenle siyasiler kısa dönemli popülist yaklaşımları aşarak kökten tedbirleri uygulamaya koymalıdır. Enflasyon tam olarak önleninceye kadar enflasyonun erittiği memur maaşları reel olarak artırılmalıdır... Siyasal istikrarsızlıkların önlenmesi için; seçim sisteminin, siyasal parti mevzuatının, anayasanın değiştirilmesi, demokratik kültürün geliştirilmesi ve siyasal alana müdahalelerin önlenmesi gibi daha birçok önlemi içeren ve genel konsensusa dayanan tedbirler paketi gerekmektedir. Esasen bu üç konunun çözümü konusunda öneriler

sunmak bu çalışmanın amacı değildir ve bu çalışmanın sınırlarını aşar. Biz sadece birkaç temel noktaya değinmekle yetindik. Bu konularda yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Yeni çalışmalar da yapılarak, bir an önce icraata geçilmelidir. Önemli olan da bu, yani çözüm önerilerini hayata geçirecek güçlü siyasal irade...

Siyasal yozlaşmaların önlenmesi konusunda ekonomik açıdan ortaya atılan önerilerin başında *devletin küçültülmesi ve sınırlanması* önerisi gelmektedir. Bu bağlamda Kamu Tercih Okulu'nun ekonomik anayasa önerisini gündeme getirenler bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre devletin ekonomik alandaki yetkileri anayasal düzeyde sınırlandırılacaktır. Özellikle para arzı, iç/dış borç sınırı, harcama esasları, denk bütçe gibi konuların anayasada açıkça belirtilmesi önerilmektedir...⁵⁸ Bu bağlamda son olarak şunu belirtmek gerekir, bütçe dışı fonlar mümkün olan en az sayıya indirilmelidir. Geriye kalanlar da sıkı bir denetime tâbi tutulmalıdır. Fonlar Meclis denetimi dahil her türlü denetime açık olmalıdır.⁵⁹

Devletin küçültülmesi bağlamında ittifak edilen önerilerden birisi de *özelleştirme*dir. Ortak bir kanaattir ki, KİT'ler siyasal yozlaşma olgusunun en çok yaşandığı alanlardır. Özellikle KİT danışma kurulları tam bir "aralık" durumundadır.⁶⁰ Devletin bu kuruluşları özelleştirmesi yozlaşmaları önlemenin yanında devletin yükünü de hafifletecektir. Fakat özelleştirmeler sırasında da siyasal amaçların gözetildiği, özelleştirmenin bir tür ganimet dağıtımına dönüştüğü, KİT'lerin adeta yağmalandığı görülmektedir. Bunların önlenmesi için özelleştirme konusundaki mevzuat dağınıklığı önlenmeli, açık ve net hükümler konulmalı, hatta iktidarların müdahalesini önlemek için özelleştirme ile ilgili hükümler anayasaya konulmalı, satış işlemleri şeffaf ve herkese açık olmalı, özelleştirmenin tekelleşmeyi değil rekabeti sağlayıcı bir fonksiyon ifa etmesi için önlemler alınmalıdır... Son olarak belirtmek gerekir ki, özelleştirilecek kuruluşların başına kamu bankaları konulmalıdır. Fakat görülmektedir ki siyasal iktidarlar bu bankaları yandaşlarına nimet dağıtımını için vazgeçilmez bir araç olarak görmekte ve bu kuruluşların özel-

leştirilmesine yanaşmamaktadır... Özelleştirilen birkaç bankanın özelleştirilmesi sürecinde de yolsuzluklar yapılmaktadır... Örneğin, Türkbank ihalesine, o dönemdeki hükümetin bir kanadının (Anap) açıkça karıştığı ortaya çıkmış ve Türk siyasi tarihinde ilk kez bir hükümet yolsuzluk iddiasıyla düşürülmüştür...

Burada hemen bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir: Ülkemiz 1997 yılından itibaren, "28 Şubat Süreci" denilen bir müdahale sürecinin içine girmiştir. Bu süreç, esas olarak siyasi alanı hedeflemişti ve kendine ilk hedef olarak Refahiyol hükümetini düşürmeyi seçmişti. Bu hükümetin düşürülme sürecinde yoğun bir şekilde milletvekili transferleri olmuştur. Özellikle DYP'den koparılan milletvekilleri DTP'ye geçmiş ve sonuçta yıkılan Refahiyol hükümeti yerine DTP'nin de katıldığı ANASOL-D hükümeti kurulmuştur. Bu hükümetin kuruluşu, milletvekili transferleri gibi, açıkça siyasi yozlaşma örneği olan bir yolla gerçekleştiği için, hükümetin kuruluş süreciyle birlikte Türkiye yeni bir *yolsuzluklar sürecine* girmiştir. Sonuçta, siyasi yozlaşma usulleriyle kurulan bu hükümet, Türkiye'nin "*yolsuzluklar nedeniyle düşürülen ilk hükümeti*" ünvanını da almıştır.⁶¹ Son olarak diyebiliriz ki, hangi niyetlerle yapılırsa yapılsın, siyasi alana siyaset dışından yapılan müdahaleler, yolsuzluk patlaması gibi istenmeyen sonuçlara neden olmaktadır.

Devletin küçültülmesi bağlamında, *merkezin yetkilerinin de azaltılması* ve yerel yönetimlere yetki devrinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak görülmektedir ki, yolsuzluk olaylarının en fazla görüldüğü alanların başında yerel yönetimler gelmektedir. Bunun önlenmesi için de, sadece yerel meclislere girebilen sınırlı sayıdaki siyasilerin değil, ilgili yerel birimde yaşayan tüm vatandaşların yerel yönetimlere katılımının ve bu yönetimleri denetiminin sağlanması gerekmektedir. Bunun için gerekli yasal ve yönetsel düzenlemenin yapılması gerekir.

Yönetimde reform girişimi sadece yerel yönetimlerle sınırlı tutulmamalı tüm siyasi ve yönetsel mekanizmaları içine alacak büyük çaplı yeniden yapılanma projeleri hayata geçirilmelidir. Bu tür projelerde ilk gözetilmesi

gereken husus, sorunların çıktığı yerde çözülmesi ve merkezin küçültülmesi esası olmalıdır... Ayrıca gözönünde tutulması gereken bir husus da tüm siyasi ve yönetsel işlem ve eylemlerin tam bir açıklık içinde yürütülmesini esas alacak düzenlemeler yapılmalıdır. Çünkü birçok yolsuzluk olayı "devlet sırrı"nın arkasına sığınarak gerçekleştirilmektedir. Türk siyasi ve yönetsel yaşamında "devlet sırrı"nın kapsamı oldukça geniş tutulmaktadır. Bir an önce devlet sırrı konusunu açıklığa kavuşturacak ve sınırlayacak yasal düzenlemeye gidilmelidir. Son olarak belirtmek gerekir ki, yeniden yapılanma konusunda resmî ve sivil kurumlarca yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır, önemli olan bu çalışmalarını hayata geçirecek siyasi iradenin varlığıdır...

Denetimle ilgili olarak *Ombudsman* benzeri denetim organlarının ülkemizde de tesisi yoluna gidilmelidir. Böylece halkın da denetime katılımı sağlanmış ve bürokratik mekanizmaların cılız ve etkisiz denetimlerinin ötesinde güçlü ve etkin bir denetim gerçekleşmiş olabilir...

Siyasal yozlaşma olaylarının soruşturulması ve cezalandırılabilmesi için *yasama dokunulmazlığı* sadece düşünceyi açıklama ile sınırlandırılmalı, memurların yargılanmalarını güçleştiren yasal zorluklar kaldırılmalıdır. Yapılan son değişikliklerle memurların yargılanmaları konusunda belli bir kolaylık sağlanmışsa da tam bir şeffaflık ve kolaylık sağlanamamıştır. Milletvekillerinin yargılanmalarını kolaylaştırmak üzere ise herhangi bir değişikliğe henüz gidilmemiştir...

Yukarıda da yer yer değindiğimiz gibi yasa organının siyasi yozlaşma olaylarını soruşturması ve önlemesi mümkün gözükmemektedir. Çünkü bir çeşit "*yolsuzluklar dengesi*" oluşmuş bulunmaktadır. Büyük çoğunluğunun yolsuzluklar konusunda sabıkalı bulunduğu için partiler birbirlerinin yolsuzlukları üzerine gidememektedir. Yolsuzluklara bulaşmamış partiler ise koalisyon hükümetlerinin zora girmemesi için yolsuzluk dosyalarının üzerine kararlılıkla gidememektedir. Bunun örnekleri son 10 yılda açıkça görülmüştür... Bu olgunun yanı sıra bir de şu gerçeğe değinmek gerekir: Meclis bünyesinde oluşturulan araştırma komisyonları iyi niyetlerle işe başla-

maktadırlar, fakat sözkonusu komisyonlar gerekli bilgi ve belgelerin bazı devlet kurumları tarafından kendilerine verilmediğini belirtmektedirler. Bu da, yasamanın yozlaşmaları önlemede ne derece etkisiz kaldığını göstermektedir.

Yürütme ise siyasal iktidarın elinde bir aygıt olduğu için yürütmenin elinde bulunan ve *siyasallaşan denetim mekanizmalarından* da bir çare beklememek gerekir. Bunun da örnekleri görülmüştür...

Geriyeye tek ümit olarak *yargı* kalmaktadır. Fakat yargıda da yer yer siyasallaşma eğilimi görülmektedir. Daha da kötüsü yargının da yolsuzluklara bulaştığı görülmektedir.⁶² Ayrıca, zaman zaman yargının da siyasetçilerin ve bürokrasinin baskısı altına girebildiği görülmektedir. Son yıllarda görülen çete vb. önemli davaların hakimlerinin baskılar nedeniyle bu tür davalardan çekildikleri görülmüştür. Dolayısıyla, yargının yolsuzlukların üzerine gidebilmesi için öncelikle yargıya tam ve kesin bir bağımsızlık tanınmalıdır. Siyasal iktidarların etkisinden tamamen korunmalıdır. Bu bağlamda akla gelen ilk öneri, adli kolluk teşkilatının kurulmasıdır. İkinci olarak Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun tamamen özerk olabilmesi için bu kurulda üye olarak bulunan adalet bakanının üyeliğinin kaldırılması gerekir. Ayrıca yargı mensuplarına doyurucu bir ücret sistemi uygulanmalıdır. Esasen, yargı reformu konusunda da yapılmış ayrıntılı öneriler içeren hazır çalışmalar mevcuttur,⁶³ olmayan, bu projeleri hayata geçirecek olan güçlü siyasî iradedir...

Siyasal partiler siyasal yaşamın en başta gelen aktörleridir. Şurası bir gerçektir ki, siyasal yozlaşmanın en fazla görüldüğü kurumların başında siyasal partiler gelmektedir. Özellikle 1980 sonrası dönemde siyasal partiler neredeyse ganimet elde etmeye yarayan araçlar konumuna düşmüştür. Siyasal partilere bu maksatla girenlerin sayısı artmıştır. Siyasetin finansmanı pahalılaştığı için bu tür amaçlarla partilere girenlerin önü de açılmıştır. Partilerde parti içi demokrasi bulunmamaktadır. Milletvekilleri tabana değil lidere bağlı durumdadır. Devlete memur alımında olduğu gibi partiye üye alımı ve milletvekili aday seçiminde liya-

kat değil lidere sadakat aranmaya başlanmıştır. Bu nedenlerden dolayı parti içi bir denetim ve kontrol mekanizması işlememektedir. Partilerin disiplin kurulları yolsuzluk olaylarında değil, sadece lidere başkaldıran üyeleri partiden uzaklaştırma konusunda çalışmaktadır. Bu konularıyla parti disiplin kurulları liderin istediği zaman kullandığı bir sopa konumuna düşmektedir. Tüm bu sorunların aşılması için öncelikle Siyasal Partiler Kanunu'nun, partilerde demokratik esasları hakim kılacak tarzda değiştirilmesi gerekmektedir. İkinci olarak seçimlerle ilgili mevzuatın değiştirilmesi gerekir. Örneğin seçim döneminde yapılan harcamalar mutlaka sınırlandırılmalıdır, ayrıca tüm seçim harcamaları yargı denetimine tâbi tutulmalıdır.⁶⁴ Bu bağlamda seçim harcamaları da dahil olmak üzere tüm siyasal işlem ve eylemlerin şeffaf hale getirilmesi gerekir. Siyasetin finansmanı ile ilgili olarak açık ve net kurallar konmalı, bu amaçla yeni yasalar çıkarılmalıdır. Seçim sisteminin, küçük partilerin de parlamentoya girebilmelerini sağlayacak tarzda değiştirilmesi gerekir. Seçim barajlarının kaldırılması ya da makul ve demokratik bir düzeye indirilmesi gerekir. Çünkü barajlar yüzünden parlamentoya girme şansı bulunmayan küçük partiler bu engeli aşmak için diğer büyük partilerle ittifak yapma yoluna gitmektedirler. Bu tür ittifaklar da yoğun bir pazarlık sürecinden sonra gerçekleştirilmektedir. Bu ilişkiler ağı sonuçta siyasal yozlaşmalara yol açmaktadır. Bunun örnekleri yakın siyasî tarihimizde çok görülmüştür. Partiler konusunda belirtilmesi gereken bir husus da; sağda ve solda birden fazla partinin bulunmakta ve buna bağlı olarak her parti bulunduğu kanadın güçlü ve lider partisi olmayı amaçlamakta, bunu gerçekleştirmek için de diğer partilerden milletvekili transfer etmektedir. Bu transferler başlıbaşına bir siyasal yozlaşma kaynağı olmaktadır. Ayrıca, transfer yolunun sürekli açık olması nedeniyle siyasal yozlaşmalara bulaşmış milletvekilleri her zaman sığınacak ve itibar görecektir. Yeni partisi onu ayakta alkışlamakta, eski partisi ise "bir gün tekrar bize dönebilir" ümidiyle onu kınamamaktadır... Bu tür milletvekilleri çok sayıda parti olması nedeniyle ayakta kalmayı becermekte; teşhir olmaktan, yalnızlığa

itilmekten, kınanmaktan kurtulmakta ve "işlerine" devam etmektedirler. Bunun örnekleri de bolca görülmüştür...

Siyasal alanda yozlaşmaların önlenmesi konusunda yapılması gereken bir husus da acilen bir *siyasal ahlâk yasası* çıkarmak olmalıdır... Bu kanun şüphesiz yozlaşmaları önlemede çok etkin olacak değildir. Ancak en azından caydırıcı bir fonksiyon ifâ edebilir. Yine bu kanun sayesinde siyasal ahlâkın sınırlarını aşanlar teşhir ve tasfiye edilebilir. Örneğin bu kanunla; siyasal ahlâk yönünden zaafa uğramış ve sözkonusu kanuna aykırı davranışlar içine girmiş milletvekillerini tasfiye amacıyla, halka "milletvekilini geri çağırma" yetkisi tanınabilir. Böylece ahlâksız milletvekillerinin, çeşitli partiler arasında dolaşarak ayakta kalmaları da engellenmiş olur. Böyle bir kanunun etkinliği basın ve kamuoyunun takibi ile olur...

Gerek siyasal yozlaşmaların ortaya çıkmasını önlemede gerekse siyasal yozlaşmaların üzerine gidilmesinde başarılı olmak için *bürokrasinin siyasallaşmasının önlenmesi* hayati derecede öneme sahiptir. Bunun için geniş kapsamlı bir personel reformuna gidilmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda ilk yapılması gereken bürokraside siyasal kadrolar ve diğer bürokratik kadroların tesbit edilmesi gelmektedir. Örneğin yeni iktidara geçen bir parti müsteşarlık, genel müdürlük gibi siyasal kadroları değiştirebilir, fakat daha alt kademede ki kadrolara dokunmamalıdır. Siyasal kadroların sayısı çok sınırlı tutulmalıdır ve bu kadrolara yapılacak atamalarda liyakat ilkesi gözetilmelidir...

Yeniden düzenlenmesi gereken bir konu da *sermaye-medya-siyaset ilişkileridir*. Çünkü, siyasal yozlaşmalarla mücadelede bir numaralı etkiye sahip medya, aynı zamanda, kötü niyetlilerin elinde siyasal yozlaşmalar için elverişli bir araç haline dönüşebilmektedir. Gelişen teknolojiler sayesinde kamuoyunu ve siyaseti (hatta iktisadi alanı) etkileme gücü oldukça yükselen medya (başta özel televizyonlar olmak üzere...) gerek siyasiler gerekse sermaye sahipleri için yatırım yapılabilir cazip bir alan haline gelmiştir. Hatırlanacağı gibi Türkiye'de

ilk özel televizyonu Turgut Özal'ın oğlu kurmuştu. Siyasilerin medyaya ilgileri daha sonraları da artarak devam etmiştir... Bazı işadamları ve siyasetçiler de medyaya yatırım yapmakta gecikmemişlerdir. Medya alanı git-tikçe, esas mesleği gazetecilik olmayan, siyaset ve ticaret çevrelerinin eline geçmiştir... Sermaye ve siyaset çevrelerinin medyaya yönelik aşırı ilgileri siyasal yozlaşmalara da zemin hazırlamaktadır. Günümüzde medya; seçim dönemlerinde, hükümetlerin kuruluşunda, yıkılışında, yolsuzluk olaylarının ortaya çıkarılışında (ya da örtülmesinde), hasılı, siyasal yaşamın her aşamasında önemli roller oynamaktadır. Siyasiler de ihaleler, teşvikler, özelleştirmeler, vergi affı vb. yöntemlerle medya üzerinde etkin olabilmektedir... Tüm bu olgular gözönüne alındığında sermaye-medya-siyaset ilişkilerinin ahlâki, demokratik ve yasal bir zemine oturtulması gereği açıkça ortaya çıkmaktadır. Öncelikle bu üç gücün alanları birbirinden kesin olarak ayrılmalı ve her alanın sınırları kesin olarak belirtilmelidir. Deyim yerindeyse bu üç güç arasında da bir *kuvvetler ayrılığı* uygulanmalıdır. Çünkü bu üç gücün bir elde toplanması durumunda tüm siyasal ve ekonomik alanı etkileyecek muazzam bir kuvvet ortaya çıkmış olur... Tüm bu konuları net ve açık hükümlerle düzenleyecek, ağır yaptırımlar ve etkin denetim yolları içerecek bir yasal düzenleme yapılmalıdır...

Baş taraflarda belirttiğimiz gibi *küreselleşme* olgusuyla birlikte siyasal yozlaşma olayları da küresel bir boyut kazanmıştır. Özellikle çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışıyla birlikte rüşvet vb. yolsuzluk türleri de küreselleşmiştir. Bir de uyuşturucu trafiğinin üzerinde yer alan ülkeler açısından yolsuzluk olayları ulusal sınırları aşmış demektir. Türkiye uyuşturucu trafiği üzerinde yer alan bir ülke olarak bu uyuşturucu trafiğinden kaynaklanan yolsuzluk olaylarına maruz durumdadır. Özellikle hukukun ve kamu düzenininin zayıf olduğu güneydoğu bölgesinde uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ürkütücü boyutlara ulaşmıştır. Bu tür olaylara bazı güvenlik güçlerinin de dahil olduğu, kendilerine terörle mücadele için verilen yetkileri zaman zaman bu tür gayri meşru alanlarda

kullandıkları kamuoyuna yansıyan bilgiler arındır. Türkiye bu tür yolsuzluklarla mücadele ederken ulusal tedbirlerin yanısıra uluslararası tedbirlere de müracaat etmelidir. Artık sadece kendi evimizin önünü süpürmekle yolsuzlukları bitiremeyiz. Türkiye yolsuzluk ihraç ve ithal eden bir ülke konumuna gelmiştir... Son yıllarda ortaya çıkarılan yolsuzluk olaylarında görülmüştür ki, yolsuzlukların bir ayağı dışarıdadır. Bu nedenle siyasal yozlaşma olgusuyla mücadelede uluslararası anlaşmalar ve koordinasyon çalışmaları yapılmalıdır... Fakat üzümlere görmekteyiz ki, Türkiye bu tür uluslararası sözleşmelere imza atmakta çekimser davranmaktadır. Örneğin, Avrupa Konseyi tarafından yolsuzluklarla mücadele bağlamında hazırlanan bir sözleşmeyi imzalamamıştır.⁶⁵

Türkiye'de siyasal yozlaşmalarla mücadele sırasında genellikle yolsuzluk olayları kişiselleştirilmektedir. Çözüm yolunda yapılanlar da genellikle yolsuzluk olaylarına karışan kişilerin cezalandırılması şeklinde oluyor. Halbuki soruna *sistem anlayışıyla* yaklaşılmalıdır. Sorunun kişilerin yanında, hatta kişilerden daha ziyade sistemden kaynaklandığı, siyasal ve yönetsel sistemin siyasal yozlaşma olayları için uygun zeminler yarattığı görülmelidir. Çözüm olarak da kişilerin cezalandırılmasının yanı sıra sistemin aksayan yönleri reforma tabi tutulmalı, gerekiyorsa siyasal ve yönetsel sistemde topyekun yeniden yapılanmaya gidilmelidir...

Siyasal yozlaşmalarla mücadele iki ayaklı olmalıdır. Mücadelenin bir ayağında siyasal-yönetsel önlemler ikinci ayağında kuvvetli bir *kamuoyu desteği* yer almalıdır. Duyarlı, bilinçli ve takip fikrine sahip bir kamuoyu olmadıktan sonra bütün tedbirler sönük ve topal kalmaya mahkumdur. Bunun için devlete düşen ilk görev halkın devlete (bitmek üzere olan) güvenini yeniden ihya etmek olmalıdır. Bu bağlamda devlet genel bir uzlaşma ve barış havasının yaratılmasında öncülük etmelidir. Ayrıca hükümetler köklü tedbirleri halkın katılımı ile almalı ve bu tedbirlerin uygulanmasında halka denetim yetkisi vermelidir. Halk alınan kararların alınması sürecine dahil edildikten ve kararların gerekliliğine inandırıldıktan sonra kendisine düşen görev ve fedakarlık

zor da olsa buna gönüllü olarak katlanacaktır. İkinci olarak devlet, halkın eğitim düzeyini yükseltecek tedbirler almalıdır.⁶⁶ Halkın bilincinin ve duyarlılığının diri ve sürekli tutulabilmesi için medyaya da büyük görevler düşmektedir. Ayrıca medya ve devlet (eğitim ve kültür kuruluşları aracılığıyla); vatandaşlara evrensel ahlâk ilkelerini benimsetmeli, onlarda yurttaş ve birey olma bilincini uyandırmalı ve geliştirmelidir... Son yıllarda devlet kurumlarına azalan güven nedeniyle, siyasal yozlaşmalarla mücadelede, yolsuzluklara bulaşmış olmasına rağmen, medyanın rolü daha bir önem kazanmıştır. 2000 yılının ilk aylarında yapılan bir araştırmada denekler, "Devletin mafya-çete-terör mücadelesine en büyük katkıyı hangisi yapmıştır?" sorusuna cevap olarak, ilk sıraya "basın-medya" (%60.7) kurumunu yerleştirmişlerdir. Medyayı, siyasî partiler (%22.1) ve sivil toplum örgütleri (%11.2) izlemektedir.⁶⁷

Biz burada kendi araştırma ve gözlemlerimize göre bir çözüm önerileri paketi ortaya koyduk. Bir reçete yazma durumunda değiliz. Önemli olan kolektif aklın ortaya koyacağı öneriler paketi ve bu paketi uygulama *iradesi*dir. Kısaca belirtmek gerekirse çözüm şudur: Tam demokrasi. Çünkü siyasal yozlaşma ile mücadele devletin tek başına yapabileceği bir iş değildir. Medya kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde kolektif akıl hareketine geçirilmeli ve elde edilen sonuçlar "kararlı" hükümetler tarafından uygulamaya konulmalıdır. Tek tek tüm vatandaşlar çözüm sürecine dahil olmalıdır. Aksi halde tek tek yapılan araştırma ve incelemeler havada kalmaya mahkumdur.

4. Sonuç

Üzümlere tanıklık etmekteyiz ki ülkemiz 21. Yüzyıla, sırtındaki siyasal yozlaşma kamburuyla girmektedir. Siyasal yozlaşma sorunu ikibinli yıllara taşınmıştır. Siyasal yozlaşmalarla mücadele konusunda toplumda ve medyada yüksek bir mücadele kararlılığı görülmekle birlikte devlet katmanlarında bu kararlılığa paralel bir kararlılık içinde bulunduğumuz yıla kadar gözükmemekteydi... Son yıllarda Meclis tarafından, siyasal yozlaşma olaylarını açığa çıkarma konusunda üç önemli komisyon

kurulmuştur: Faili Meçhulleri Araştırma Komisyonu, Uğur Mumcu Komisyonu ve Susurluk Komisyonu. Bu üç komisyon üyelerinin basına yansıyan demeçlerinde bir nokta ortak payda haline gelmiştir: Araştırmaların sonuca ulaşması bazı devlet kuruluşları tarafından engellenmekte, kıt imkanlarla elde edilen sonuçlar da yine devlet kuruluşları tarafından uygulamaya konulmamaktadır. Bunun son örneğini Hizbullah operasyonları sırasında gördük. Yıllarca önce (1993) hazırlanan Faili Meçhulleri Araştırma Komisyonu'nun raporuna⁶⁸ yansımış olan Hizbullah örgütünün üzerine uzun yıllar gidilmemiş, örgütün devasa boyutlara ulaşmasına engel olunmamış, hatta bazı iddialara göre göz yumulmuştur... Uğur Mumcu ve Susurluk komisyonları da çalışmaları sırasında engellemelere maruz kalmış ve somut bir sonuca ulaşamamışlardır. Ulaşılan önemli sonuçlar da hayata geçirilmemiştir. Örneğin şu anda Susurluk bağlamında, tutuklu olarak yargılanan kimse kalmamıştır. Türkiye'deki siyasal yozlaşmaların içyüzünü ortaya çıkarabilecek nitelikteki Abdi İpekçi davası da devlet içindeki bazı kurumların savsaklamaları nedeniyle zaman aşımına uğramış ve başarıya ulaşmamıştır.⁶⁹

Siyasal yozlaşma olaylarının 1980 sonrasında patlama seviyesinde arttığı, konu üzerinde çalışanların genellikle paylaştıkları bir kanaattir. 1980 sonrası patlayan siyasal yozlaşma günümüze kadar artarak gelmiştir. Sorun artık kangrenleşme noktasına gelmiştir ve malesef köklü tedbir alma yolunda işaretler görülmektedir. Bunun da güçlü ve kararlı hükümet yokluğundan kaynaklandığı görülmektedir... Siyasal yozlaşmaların nasıl önleneceği aslında iktidarlar tarafından da bilinmektedir ve gerekirse yeni araştırmalar da yaptırabilirler. Sorunun çözümü, kamuoyunu arkasına alabilecek, siyasî kararlılığa sahip ve yargının önünü açabilecek hükümetlerin kurulabilmesinde yatmaktadır. Mevcut hükümet bu konuda kararlı gözükmemektedir. Ancak yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi sorunun çözümü sadece hükümetin icraatlarından beklenmemelidir. Sorun ancak tüm sosyal güçlerin ortak bir mücadelesi ile çözülebilir. Bu savaşta medya, halk, hükümet, parlamento, yargı, eğitim kuruluşları, sivil toplum örgütleri... ortak bir

cephe oluşturmak zorundadır. Bu savaşa girecek bir hükümet tüm bu güçlerin desteğini arkasında hissetmelidir. Aksi takdirde hükümetler, siyasî hesaplar nedeniyle bu çetin savaşa girmekten kaçınacaklardır...

Son olarak belirtmek gerekir ki, siyasal yozlaşmaları önleme adına girişilecek her türlü eylem ve işlem hukukun sınırları içinde yürütülmeli, siyasal yozlaşmayı önleme adına siyasal yozlaşma yollarına müracaat edilmemelidir... Çözüm önerileri demokratik yollarla, demokrasi içinde üretilmeli ve yürütülmelidir... Türköne'nin de belirttiği gibi, "Hiçbir rejimde olmayan çözüm üretme yeteneği demokraside mevcuttur. Demokrasiyi ahlakî açıdan cazip kılan da budur. Sadece demokratik rejim, ahlâkın restorasyonu için açık kapılar bırakır. Rüşvet ve yolsuzlukları, siyasî yozlaşmayı önleyebilecek çözümleri sadece demokrasi üretebilir. Bu yüzden gözümüzü demokrasinin üreteceği çözümlere dikmekten başka yapabileceğimiz fazla bir şey bulunmamaktadır."⁷⁰ Bir de, siyasal yozlaşma olaylarının olağanüstü derecede artışından⁷¹ ümitsizliğe düşmemek gerekir. Aristo'nun asırlar öncesinden belirttiği gibi, "herhangi bir şeyin bozulmasına karşın mutlak bir oluş ve herhangi bir şeyin oluşuna karşın mutlak bir bozuluş vardır."

Notlar

1. Gencay Şaylan, "Değişim ve Yolsuzluk", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 3, Eylül 1995'ten ayrı bası: s. 4.
2. Gencay Şaylan, "Toplumsal Değişme, Yönetmel Bozulma ve Yolsuzluk", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 4, Aralık 1975, s. 83.
3. Ümit Berkman, *Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, Ankara: TODAİE Yayını, 1983, s. 10-16.
4. Refik Çulpan, "Bürokratik Sistemin Yozlaşması", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, Haziran 1980, s. 34.
5. David H. Bayley, "The Effects of Corruption in a Developing Nation", Heidenheimer ve diğerleri (eds), *age* içinde, s. 936.
6. J. S. Nye, "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis", Heidenheimer ve diğerleri (eds), *age* içinde, s. 966.
7. M. Pinto-Duschinsky, "Corruption", Jessica Kuper (ed.), *Political Science and Political Theory*,

- London and New York:Routledge and Kegan Paul, 1987 içinde, s. 41-42.
8. Jacob van Klaveren, "The Concept of Corruption", Heidenheimer ve diğerleri (eds), *age* içinde, s. 25.
9. Coşkun Can Aktan, *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*, İzmir: T Yayınları, 1994, s. 19-22.
10. Aktan, *age*, s. 18-19.
11. Arnold J. Heidenheimer, Michael Johnston, Victor T. LeVine, "Terms, Concepts, and Definitions: An Introduction", *age* içinde, s. 8.
12. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Arslan, "Tarih Boyunca Ahlak", *Egevizyon*, Yıl: 4, Sayı: 15, Ocak 1997, s. 18-20.
13. Sami Selçuk, "Yolsuzluklar", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 44, Ocak-Şubat 1997, s. 17.
14. Aktan, *age*, s. 22-24.
15. Samuel P. Huntington, "Modernization and Corruption", *Political Order in Changing Societies*, New Haven and London: Yale University Press, 1968 içinde s. 59-72; Şaylan, *agm*, s. 85; Aktan, *age*, s. 59-60.
16. Aktan, *age*, s. 63-67.
17. Berkman, *age*, s. 115-117.
18. Arnold J. Heidenheimer, "The Functions of Corruption", Arnold J. Heidenheimer (ed.), *Political Corruption: Reading in Comparative Analysis*, New Brunswick and New Jersey: Transaction Books, 1970 içinde, s. 480.
19. Berkman, *age*, s. 100; Ümit Berkman, "Yolsuzluğun Etkileri ve Sonuçları: Literatürdeki Görüşler ve Tartışmalar", *AÜSBF Dergisi*, Cilt 63, No 34, Temmuz-Aralık 1988, s. 62-63.
20. Berkman, *age*, s. 102-103.
21. Huntington, *agm*, s. 59-71; Berkman, *age*, s. 103.
22. Huntington, *agm*, s. 63-64; Berkman, *age*, s. 103-104.
23. Huntington, *agm*, s. 69-70.
24. Robin Theobald, *Corruption, Development and Underdevelopment*, Hampshire and London: The MacMillian Press, 1990, s. 114-115.
25. Jose Veloso Abueva, "The Contribution of Nepotism, Spoils, and Graft to Political Development", Heidenheimer (ed.), *Political Corruption: Reading in Comparative Analysis* içinde s. 534-539; David H. Bayley, "The Effects of Corruption in a Developing Nation", Heidenheimer (ed.), *Political Corruption: Reading in Comparative Analysis* içinde, s. 521-534; Berkman, *age*, s. 104-105.
26. Berkman, *age*, s. 107-109.
27. Berkman, *age*, s. 117.
28. Aktan, *age*, s. 66-67.
29. Theobald, *age*, s. 131.
30. Siyasal yozlaşmanın tarihsel gelişimi hakkında bakınız: David Nelken and Michael Levi, "The Corruption of Politics and The Politics of Corruption: An Overview", David Nelken and Michael Levi (eds), *The Corruption of Politics and The Politics of Corruption*, Oxford: Blackwell, 1996, içinde s. 1-17.
31. Bu liste şu kaynaklardan derlenmiştir: Aktan, *age*, s. 24-51; Coşkun Can Aktan, *Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi*, İstanbul: Afa Yayınları, 1992, s. 25-49; Berkman, *age*, s. 21-28.
32. Şaylan, *agm*, s. 84.
33. Aktan, *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*, s. 100.
34. Aktan, *age*, s. 55-57.
35. Mustafa Erdoğan, "Siyasal Yozlaşma ve Türkiye Örneği", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 13, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 1997, s. 162-163.
36. Aktan, *age*, s. 57-62.
37. Selçuk, *agm*, s. 6-9.
38. Türköne, *agm*, s. 47. Türköne'ye göre, kapitalist gelişmenin ilk evrelerinde vurgun-talan-yolsuzluk sektörü canlı bir gelişme göstermiştir.
39. Toktamış Ateş, "Siyasette Yozlaşma", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 13, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 1997, s. 84.
40. Ateş, *agm*, s. 85.
41. Ateş, 12 Martçılardan birinin şu sözlerini aktarmaktadır: "Toplumsal gelişme, ekonomik gelişmenin önüne geçince müdahale etmek zorunda kaldık." Konu hakkında bakınız: Ateş, *agm*, s. 85.
42. Aktan, *age*, s. 91-92.
43. Ahmet Tan, "Yozlaşma Sağda ve Soğanımı Şaşırmış Solda", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 13, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 1997, s. 76-77.
44. Aktan, *age*, s. 92.
45. Oğuz Oyan ve Ali Rıza Aydın, *Türkiye'de Maliye ve Fon Politikaları-Alternatif Yönelişler*, Ankara: Adım Yayıncılık, 1991, s. 134'ten aktaran: Aktan, *Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi*, s. 108-109.
46. TÜSİAD, *Türk Toplumunun Değerleri*, (Hazırlayanlar: Üstün Ergüder, Yılmaz Esmer, Ersin Kalaycıoğlu), İstanbul: 1991, s. 22'den aktaran: Aktan, *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*, s. 93.
47. TÜGİAD, *2000'lere Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar II: Adalet*, İstanbul: 1993, s. 52'den aktaran: Aktan, *age*, s. 96-98
48. İhaleyi incelemekle görevli denetçinin bir yakını Kalemlî'nin Meclis'e aldığı, denetçinin de İha-

leyi kanuna uygunmuş gibi gösterdiği yolunda basın yayın organlarına yansıyan iddialardan bazılarıdır... Bilindiği gibi Sayıştay, genel ve katma bütçeli kuruluşların gelir ve giderleri ile mallarını TBMM adına denetleyen bir kuruluştur; başkan ve üyeleri TBMM Bütçe Komisyonu'nca seçilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Ankara: S Yayınları, 1989, s. 71-73.

49. Canan Balkır, "Et Kokarsa Tuzlanır, Ya Tuz Kokarsa?", *Egevizyon*, Yıl: 4, Sayı: 15, Ocak 1997, s. 22-23.

50. Bir örnek olarak MHP içinde egemen olan meşruiyet anlayışını anlatan şu cümlelere dikkatleri çekmek isterim: "'Hareket' içinde 'meşruluk' ve 'hukukilik' arasında, 'uçurum' kelimesiyle ifade edilecek bir fark her zaman mevcut olmuştur. Meşruiyetin kaynağı, hukuk ve nizama değil, temel 'değer'ler ve siyasi ideolojiye dayandırılmıştır." Bkz. Mustafa Çalık, *MHP Hareketi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 1995, s. 204.

51. Metin Heper, "Ekonomik ve Sosyal Gelişme Sürecinde Bürokrasi: Bir Tipoloji ve Bazı Düşünceler", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, Haziran 1980, s. 73-74. Bu konuda ayrıca bakınız: Çulpan, *agm*, s. 32-33.

52. Heper, *agm*, s. 77.

53. Erdoğan, *agm*, s. 163-164.

54. *TBMM Susurluk Komisyonu Raporu*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1997, s. 424-425.

55. Mehmet Dülger, "Siyasetin Finansman Kaynakları", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 13, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 1997, s. 315-320.

56. Sermaye-medya-siyaset ilişkisi konusunda Ataklı'nın şu tespitleri dikkat çekicidir: "Arkasına bazı başka sermaye gruplarının da desteğini alan çok sayıda TV kanalı seçim dönemlerinde birer parti örgütü gibi çalışmaya başladı. (...) TV kanalları ve bunlarla bütünleşen bazı gazeteler, kendi seçtirmek istedikleri siyasi iktidarın başarıya ulaşması için tekniğin ve görsel etkinliğin tüm maharetini kullandılar. Artık fikirler yerini çıkarılara bırakmıştı. Siyasi iktidar ve siyasi iktidar adayları, etik değerleri bir kenara bırakarak, büyük sermaye gruplarının kontrolündeki bir kısım medyada yer alabilmek için yarışa girmişti. (...) ...medyaya sahip olanların bir bölümü, medya dışı kazançlarını sürdürmek ve artırmak için siyasetle ilişkilerini en üst düzeyde tutmaya çabalyor." Bkz. Can Ataklı, "Basın-Siyaset İlişkilerinde Yozlaşma", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 14, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı II), Mart-Nisan 1997, s. 1251-1252.

57. Bu tür resmi açıklamalardan sonra kamuoyunun da ilgisi bu alanda yoğunlaşmıştır. Örneğin bu yıl içinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde, kamuoyunun cumhurbaşkanlığına aday olacaklarda aradığı bir nitelik ittifak halinde aynı noktada toplanmıştı: Cumhurbaşkanlığına aday olacak kişi, hiçbir yolsuzluğa karışmamış, tertemiz bir kişi olmalıdır! Bu kararlı iradeden sonra, böyle bir cumhurbaşkanı da seçilmiştir...

58. Aktan, *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*, s. 111-113.

59. Batman'da kaybolan silahlar olayında, alımı yapılan silahların finansmanının Toplu Konut İdaresi Fonu'ndan karşılandığı ortaya çıkmıştır...

60. Özal'ın KİT danışma kurulları konusunda söyledikleri ilginçtir: "...Milletvekilleri bize yer bulun dediler. Dedim ki, yönetime sokamam; sokarsam politika olur. Tuttuk, o yüzden danışma kurullarını oluşturduk. Danışma kurullarının oluşturulmasının ana amacı, bu gibi adamları getirme ihtiyacı her partinin var. Önünde sonunda var. O vakit siz yönetim kurullarına sokuyorsunuz. O zaman, yönetim kurulları icra eden kuruluşlara, politika resmen girmiş oluyor. Hiç olmazsa burada parayı alsın, yönetime karışmasın". Bkz.:Aktan, *Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi*, s. 109-110.

61. Hatırlanacağı gibi, 12 Eylül öncesi, Ecevit'in 11 milletvekilini partilerinden istifa ettirerek kurduğu hükümet de yoğun yolsuzlukların yaşandığı bir süreci başlatmış ve bu süreç 12 Eylül müdahalesinin yolunu açmıştı...

62. Önemli bir örnek olarak 1998 yılında İstanbul DGM'de ortaya çıkarılan rüşvet olayı dikkatimizi çekmektedir. Bkz. "Kime Güveneceğiz", (Manşet haberi), *Sabah*, 10 mart 1998.

63. Bir örnek olarak bkz. *Yeni Türkiye* (Yargı Reformu Özel Sayısı), Temmuz-Ağustos 1996, Yıl 2, Sayı 10.

64. Türköne, *agm*, s. 48.

65. Yalçın Doğan, "Türkiye İmzalamadı!", *Milliyet*, 7 Mayıs 1998.

66. Yapılan bir araştırmaya göre, insanların eğitim düzeyi düşüklüğü oranında yolsuzluklara daha hoşgörülü yaklaştıkları saptanmıştır. Bkz. Berkman, *age*, s. 138.

67. ANAR tarafından yapılan araştırma için bkz. Taha Kıvanç, "Türkiye Tablosu", *Yeni Şafak*, 10.2.2000.

68. *TBMM Faili Meçhul Siyasal Cinayetleri Araştırma Komisyonu Raporları*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1995.

69. Türkiye'de binlerce dava, iş yükü ve diğer nedenlerle zaman aşımına uğramaktadır. Bu da bize, yozlaşmalarla mücadelede yargının etkinliği açısından

dan bir ipucu sunmaktadır. Bir haberdeki bilgilere göre, yalnız son 5 yılda 290 bin dava zamanlaşımına uğramıştır. Sözkonusu manşet haberi için bkz. "Mülkün Temeli Çöktü", *Radikal*, 13 Nisan 1998. 70. Türköne, *agm*, s. 47.

71. İçişleri bakanı Saadettin Tantın'ın 18.10.2000 tarihli haber bültenlerine yansıyan şu ifadesi durumun vehametini açısından ilginçtir: "Kasırga operasyonu ile ortaya çıkanlar, olup bitenlerin binde biridir..."

Kaynakça

-Ahmet Arslan, "Tarih Boyunca Ahlak", *Egevizyon*, Yıl: 4, Sayı: 15, Ocak 1997.

-Ahmet Tan, "Yozlaşma Sağda ve Soğanını Şaşırmış Solda", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 13, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 1997.

-Arnold J. Heidenheimer, "The Functions of Corruption", Arnold J. Heidenheimer (ed.), *Political Corruption: Reading in Comparative Analysis*, New Brunswick and New Jersey: Transaction Books, 1970 içinde.

-Arnold J. Heidenheimer, Michael Johnston, Victor T. LeVine, "Terms, Concepts, and Definitions: An Introduction", *age* içinde.

-Can Ataklı, "Basın-Siyaset İlişkilerinde Yozlaşma", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 14, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı II), Mart-Nisan 1997.

-Canan Balkır, "Et Kokarsa Tuzlanır, Ya Tuz Kokarsa?", *Egevizyon*, Yıl: 4, Sayı: 15, Ocak 1997.

-Coşkun Can Aktan, *Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi*, İstanbul: Afa Yayınları, 1992.

-Coşkun Can Aktan, *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*, İzmir: T Yayınları, 1994.

-David H. Bayley, "The Effects of Corruption in a Developing Nation", Heidenheimer ve diğerleri (eds), *age* içinde.

-David H. Bayley, "The Effects of Corruption in a Developing Nation", Heidenheimer (ed.), *Political Corruption: Reading in Comparative Analysis* içinde.

-David Nelken and Michael Levi, "The Corruption of Politics and The Politics of Corruption: An Overview", David Nelken and Michael Levi (eds), *The Corruption of Politics and The Politics of Corruption*, Oxford: Blackwell, 1996, içinde.

-Gencay Şaylan, "Değişim ve Yolsuzluk", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 3, Eylül 1995'ten ayrı bası.

-Gencay Şaylan, "Toplumsal Değişme. Yönetimsel Buzulma ve Yolsuzluk", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 4, Aralık 1975.

-J. S. Nye, "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis", Heidenheimer ve diğerleri (eds), *age* içinde.

-Jacob van Klaveren, "The Concept of Corruption", Heidenheimer ve diğerleri (eds), *age* içinde.

-Jose Veloso Abueva, "The Contribution of Nepotism, Spoils, and Graft to Political Development", Heidenheimer (ed.), *Political Corruption: Reading in Comparative Analysis* içinde.

-"Kime Güveneceğiz", (Manşet haberi), *Sabah*, 10 mart 1998.

-M. Pinto-Duschinsky, "Corruption", Jessica Kuper (ed.), *Political Science and Political Theory*, London and New York: Routledge and Kegan Paul, 1987 içinde.

-Mehmet Dülger, "Siyasetin Finansman Kaynakları", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 13, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 1997.

-Metin Heper, "Ekonomik ve Sosyal Gelişme Sürecinde Bürokrasi: Bir Tipoloji ve Bazı Düşünceler", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, Haziran 1980.

-Mustafa Çalık, *MHP Hareketi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 1995.

-Mustafa Erdoğan, "Siyasal Yozlaşma ve Türkiye Örneği", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 13, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 1997.

-"Mülkün Temeli Çöktü", *Radikal*, 13 Nisan 1998.

-Oğuz Oyan ve Ali Rıza Aydın, *Türkiye'de Maliye ve Fon Politikaları-Alternatif Yönelişler*, Ankara: Adım Yayıncılık, 1991.

-Refik Çulpan, "Bürokratik Sistemin Yozlaşması", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, Haziran 1980.

-Robin Theobald, *Corruption, Development and Underdevelopment*, Hampshire and London: The MacMillian Press, 1990.

-Sami Selçuk, "Yolsuzluklar", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 44, Ocak-Şubat 1997.

-Samuel P. Huntington, "Modernization and Corruption", *Political Order in Changing Societies*, New Haven and London: Yale University Press, 1968 içinde.

-Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Ankara: S Yayınları, 1989.

-Taha Kıvanç, "Türkiye Tablosu", *Yeni Şafak*, 10.2.2000.

-TBMM Faili Meçhul Siyasal Cinayetleri Araştırma Komisyonu Raporları, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1995.

-TBMM Susurluk Komisyonu Raporu, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1997.

-Toktamış Ateş, "Siyasette Yozlaşma", *Yeni Türkiye*, Yıl 3, Sayı 13, (Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı I), Ocak-Şubat 1997.

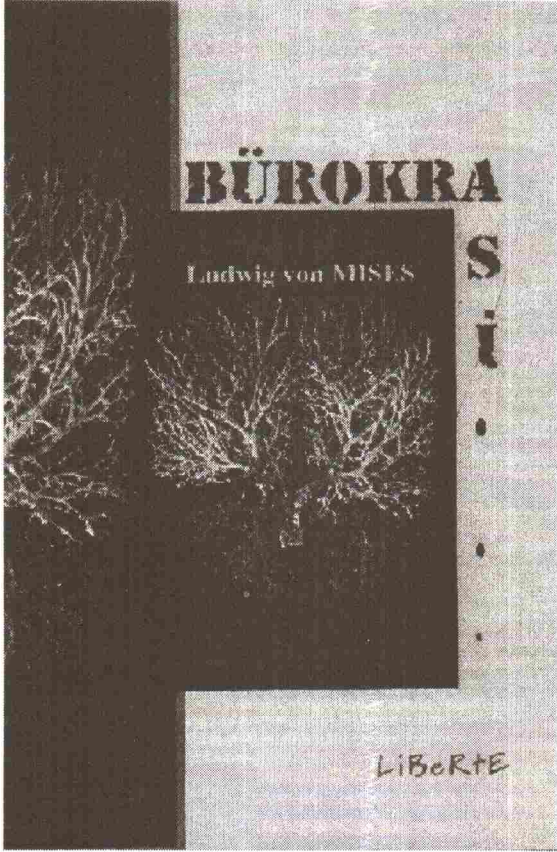
-TÜGİAD, *2000'lere Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar II: Adalet*, İstanbul: 1993.

-TÜSİAD, *Türk Toplumunun Değerleri*, (Hazırlayanlar: Üstün Ergüder, Yılmaz Esmel, Ersin Kalaycıoğlu), İstanbul: 1991.

-Ümit Berkman, "Yolsuzluğun Etkileri ve Sonuçları: Literatürdeki Görüşler ve Tartışmalar", *AÜSBF Dergisi*, Cilt 63, No 34, Temmuz-Aralık 1988.

-Ümit Berkman, *Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, Ankara: TODAİE Yayını, 1983.

-Yalçın Doğan, "Türkiye İmzalamadı!", *Milliyet*, 7 Mayıs 1998.

Bürokrasi'den öğreneceğimiz çok şey var. Bunlar arasında faşizm ve sosyalizmin totaliterizm yaratmada aynı yatağı paylaşmaları; bazılarının iddiasının tersine piyasa ekonomisinin faşizmin panzehiri olması; bürokrasinin özel kesimden farklılığını yaratan şeyin kişiler ve kişilikler değil, motivasyonlar olması; sosyalizmin gerçekleşmesi imkansız ve medeniyetin zıddı bir teori teşkil etmesi; tenkit ruhunun kaybolmasının medeniyeti tehlikeye düşürmesi; fikir özgürlüğünün kaybolduğu yerde şarlatanların halkı aldatma imkanlarının artması hemen dikkat çekenlerdir.

Liberte Yayınları:

Tel: 312. 230 87 03-23037 19

Genel Dağıtım: Siyasal Kitabevi

Tel: 312 320 44 57-58 pbx